

„ÁGYBAN, PÁRNÁK KÖZT HALNI MEG!”

A minősített emberölés ‘szubjektív’ eseteinek újabb bírói gyakorlata

HEVÉR TIBOR

ügyészségi fogalmazó (Kecskeméti Városi Ügyészség)

I. Bevezetés

MMai társadalmunkat hatalmas életvágy, magas életminőség utáni sóvárgás jellemzi, amely azonban hajlandó sok életmegnyilvánulást, olykor még az életet is kikapcsolni, ha az egy önző cél elérését akadályozza. Az elmúlás emberi mivoltunkból fakad, ám a természetellenes halál – ezen belül is az emberölés – mindig mélyebb és szélesebb körben vet fel kérdéseket egyéni, családi, társadalmi, sőt globális szinten is.

Az élet mint alapvető, örök érték – jelentősége folytán – mindig aktuális témaként van jelen közgondolkodásunkban. Nem véletlen ez, hiszen „[az élet] egy olyan rendszer, mely próbálja maximalizálni jövőbeli lehetőségeit, azaz olyan döntéseket hozni, melyek a jövőbeli lehetőségeinek tárházát a lehető legszélesebbre változtatják.”¹ Alátámasztják ezt többek közt az orvostudomány életet meghosszabbítani igyekvő törekvései, az egészséges életvitelt hirdető – sajnos sokak által még nem kellő mértékben átértézt jelentőségű – programok, és nem utolsósorban a katolikus Egyház örök élet-ről szóló tanítása, hittétele² is.

Vannak azonban olyanok, akiknek értékskáláján az élet – egyébként vitathatatlan – elsősége relativizálódni látszik. Természetesen nem új keletűen, de ezt mutatják például a 2007. évi statisztikai adatok³ is: a személy elleni bűncselekmények száma az évben 17.110-re emelkedett. Ebből bár a befejezett emberölések száma az előző évhez képest mintegy 12,6 %-kal (152-re) csökkent, a kísérletek száma viszont közel 8 %-kal (141-re) nőtt. A hazánkban 1881 óta megjelenő igazságügyi statisztikai tájékoztatók,

¹ ROBERT M. PIRSIG: *Zen and the art of motorcycle maintenance*. Budapest: Európa, 1989.

² Vö. Újszövetségi Szentírás Lk 16,19–31.; Fil 3,20.; 2Kor 5,1.; Jn 6,40.; Jn 6,54.; Mt 19,29.; Lk 10,28.; Róm 6,22.

³ Gyorstájékoztató a bűnözés és a bűnüldözés 2007. évi alakulásáról az IRM Rendészeti Felügyeleti és Ellenőrzési Főosztályának számítógépes feldolgozásában, az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika adatai alapján.

az 1964-ben bevezetett Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ERÜBS⁴), továbbá az INTERPOL két évente kiadott összefoglaló statisztikái⁵ is segítik az emberölésekkel kapcsolatos közép- és hosszú távú prevenciós munkákat, és – miután e bűncselekményt valamennyi országban következetesen üldözik, lényegileg azonos tényállásokban a legszigorúbb büntetésekkel fenyegetik – a nemzetközi összehasonlításon, sőt tapasztalatcserén nyugvó internacionális együttműködést.

Ha mégoly nagy is – adott esetben társadalmi nyomás méreteit öltő – a jogalkotó felé támasztott elvárás, és eltökélt a szabályozási szándék, a kodifikációs kezdeményezések *önmagukban nem elegendőek* az életvédelem hathatós biztosítására. Ha a ‘bűn és bűnhődés’ logikáján alapuló megtorláson túl a megelőzést is alapvető feladatának tekinti az állam (márpedig annak kell tekintenie!⁶), akkor a büntetőpolitikai eszközökkel való reagálás mellett olyan társadalompolitikai intézkedésekre is szükség van, amelyek csökkentik a bűnelkövetővé válás esélyét, és növelik a lakosság önvédelmi képességét. Ehhez pedig a család intézményének erősítése, az iskolai oktatás-nevelés párosának biztosítása, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi gondoskodás megvalósítása szükséges. Csak ezek lehetnek eszközei egy *nemzedékeken átívelő paradigma-váltásnak*, amely az életet – öltön az bármily kicsiny méretet, vagy legyen kínzó megpróbáltatásoktól terhes – a mainál jobban becsüli.

Tekintettel arra, hogy az emberölés passzív alanya csak élő személy lehet, a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából megkerülhetetlen annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mikortól beszélhetünk emberi életről és az meddig tart. Az emberi élet kezdete – ellentétben az egyházi jog álláspontjával – az az időpont, amikor a szülés, vagyis a gyermeknek az anya testétől való elszakadási folyamata megindul. Amennyiben a szülés természetes lefolyású, úgy ez a folyamat a szülés formájától függetlenül a tolófájdalmak jelentkezésének időpontjában kezdődik meg. Előfordulhat azonban valamilyen rendkívüli körülmény, például egy közlekedési baleset, melynek következtében a(z eszméletlen állapotban lévő) nőn, a gyermek életének megmentése érdekében végrehajtott császármetszés esetén a műtéti beavatkozás megkezdésének időpontja bír jelentőséggel⁷. Mindkét esetben feltétel az élve születés és az, hogy a magzat már rendelkezze a méhen kívüli élethez elengedhetetlenül szükséges szervekkel. Ezt a fejlettségi szintet el nem érő magzat világrajöttekor tehát nem szülésről, hanem a terhesség megszakadásáról beszélünk, ezért a magzatot az *abortusz* során elpusztító tevékenység – a (világi) magyar jog szerint – emberölést nem valósít meg.

⁴ A rendszer 2008. január 1. napja óta Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) elnevezés alatt működik tovább, melynek alapvonalai az 59/2007. (XII. 23.) IRM rendeletben rajzolódnak ki.

⁵ Interpol, Statistiques Criminelles Internationales 1950–1980 között megjelent kötetei.

⁶ Az Országgyűlés elfogadta a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiáját (115/2003. Ogy. határozat). A feladatok végrehajtására a kormány évente cselekvési programot határoz meg (1002/2003., 1009/2004., 1036/2005., 1016/2007. Korm. határozat).

⁷ BELOVICVS ERVIN – MOLNÁR GÁBOR – SINKU PÁL: *Büntetőjog. Különös rész*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2003, 84.

A világi joggal szemben az egyházi jog a fogantatás pillanatától kezdve teljes mértékben és feltétlenül védi a magzatot, akkor is, ha mesterséges körülmények között van; a magzat jogilag is ember, személy, jogalany⁸. „Mivel a magzattal fogantatása pillanatától kezdve személyként kell bánni, épségét a lehetőségekhez képest a többi élőlényhez hasonlóan védelmezni, gondozni és ápolni kell.”⁹

Számos ország szabályozását követve a magyar jog különbséget tesz aszerint, hogy a magzat az anyaméhben (anyatesten) belül vagy azon kívül van: a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény (melynek címe és tartalma közötti el-
lentmondás egyfajta kodifikációs nonszenszként értékelhető, hiszen benne nyertek elhelyezést a terhesség megszakítására vonatkozó rendelkezések is) preambuluma és 1. §-a biztosítja a fogantatással, vagyis a női és férfi ivarsejt egyesüléséből létrejött, az anyaméhben kifejlődő magzatot (és a gyermeket váró nőt) megillető tiszteletet, támogatást és védelmet, míg az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény [Eütv.] 165. § b) pontja – a törvény IX., „Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások, az embriókkal és ivarsejtekkel végzett kutatások, a művi meddvé tétel” címet viselő fejezetének alkalmazásában – a magzat fogalmát leszűkíti a méhen belül fejlődő, 12. hetét megélt emberi lényre; ezen időpontig csupán embrióról szól. A jogalkotó ezzel a(z) Eütv. hivatkozott szakaszához fűzött miniszteri indokolás szóhasználatával) *megkülönböztetéssel* (!) letette a magzati korát élő ember eldologiasításának újabb alapkövét, melynek súlyát jól jelzik a fejezetben hemzsegő vagyoni jogi kategóriák¹⁰.

Az Alkotmánybíróság elvi éllel mondta ki: a magzati élet – biológiailag és etikailag – egyedi élet¹¹. „Az emberi élet védelme pedig nem korlátozható a jogalanyisággal felruházott ember életére. Az egyedi emberi élet ugyanis a fogantatástól kezdve folyamatos.”¹² „Biológiai (főleg genetikai) szempontból az egyedi emberi élet nem a születés és a halál, hanem a fogantatás és a halál közötti egységes folyamat.”¹³ „[...] az állam objektív, intézményes életvédelmi kötelessége kiterjed a keletkezőben lévő

⁸ Ld. *Codex Iuris Canonici* [CIC] 1398. kánon; *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* [CCEO] 1450. kánon 2. §; *Evangelium Vitae* [II. JÁNOS PÁL pápa enciklikája az emberi élet sérthetetlenségéről, 1995. március 25., AAS 87, 1995, 401–522. In DIÓS ISTVÁN /ford./: *Pápai Megnyilatkozások XXVI.* Szent István Társulat, Budapest, 1995] 58.)

⁹ *Katolikus Egyház Katekizmusa* [KEK] 2274. és 2323.; vö. *Familiaris Consortio* [II. JÁNOS PÁL pápa apostoli buzdítása az egész katolikus Egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez a keresztény család feladatairól a mai világban, 1981. november 22., AAS 74, 1982, 81–191. In DIÓS ISTVÁN (ford.): *Pápai Megnyilatkozások V.* Budapest: Szent István Társulat, 2002.] 26., továbbá II. JÁNOS PÁL pápa beszéde az ENSZ 34. közgyűlésén, 1979. október 2., 21, AAS 71, 1979, 1159. In *Katolikus Szemle* 31, 1979, 289–297.; lásd még *Nyilatkozat a művi abortuszról* [Hittani Kongregáció 1974. november 18., AAS 66, 1974, 730–747.] 11–13. és Egészségügy Pápai Tanácsa: *Az Egészségügyben Dolgozók Chartája* [EDC]. Vatikánváros, 1994, 61. In LESZKOVSKY GY. PÁL /ford./: *Római Dokumentumok IX. Az Egészségügy Pápai Tanácsa dokumentuma.* Budapest: Szent István Társulat, 1998, 61.

¹⁰ Ld. HÁMORI ANTAL: *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében (világi jogi összehasonlítással).* Budapest: Szent István Társulat, 2006, 41.

¹¹ Vö. 48/1998. (XI. 23.) AB határozat, Indokolás III. 1. a)

¹² Uo.

¹³ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, Indokolás D) 2. d)

emberi életre is.”¹⁴ „A magzat életének védelme annak megfogásától kezdve állami kötelesség, tehát a terhesség kezdeti szakaszában sem lehet egyedül az [anya] önrendelkezési jog[a] irányadó.”¹⁵ „Az állam életvédelmi kötelessége nem névtelen statisztikai kockázat elhárítását vagy elosztását szolgálja, hanem keletkezőben lévő egyedi emberi élet szándékos megsemmisítése ellen kell védelmet nyújtania.”¹⁶ „[...] az államnak alkotmányos kötelessége a magzati élet védelmére megfelelő ellensúlyt képezni.”¹⁷ Mindezek után jogos lehet a kérdés: mennyiben van összhangban az Eütv. születő gyermekek között diszkrimináló, a károsodott embrióknak alacsonyabb szintű védelmet biztosító IX. fejezete az Alkotmánybíróság által meghatározott követelménnyel.

Az emberi életet a büntetőjog annak végéig, vagyis a halál bekövetkezéséig védelmezi. Korántsem közömbös azonban, hogy miként következik be az ‘elkerülhetetlen’.

Az *eutanáziának* már a fogalma is igen vitatottnak számít, és az a néhány jogrendszer sem definiálja kivétel nélkül, amely azt valamilyen formában elismerte, vagy elismeri. „Egyedül a belga jog határozza meg, mit ért eutanázia alatt. A 2002. május 28-án meghozott törvény, amely lehetővé tette, hogy az orvos a gyógyíthatatlan beteg kívánságára véget vethessen életének, ekként fogalmaz: »eutanázián az orvos által eszközölt azon cselekmény értendő, mellyel szándékosan véget vet betege életének. Ennek azonban szigorú konjunktív feltételei vannak.«”¹⁸ Köznapi értelemben minden olyan tevékenység eutanáziának minősíthető, amelynek célja a halál közeli állapotban lévő, az emberhez méltó életvitelre már képtelen személy életének fájdalommentes megrövidítése, amely történhet annak kezdeményezésére (önkéntes eutanázia), avagy anélkül (nem önkéntes eutanázia). A köznapi értelemben vett eutanázia mindkét formája szándékos emberölésnek minősül.

A korábbi magyar jogszabályok közvetlen módon nem tartalmaztak a gyógyíthatatlan betegek halálának kívánságukra történő elősegítését tilalmazó rendelkezést: „A halálba segítés problémája ma még nem jutott el arra a jelentőségre, hogy a tételes büntetőtörvények szükségesnek tartották volna még csak mint az ölés bizonyos saját-szerű, minősített esetét is figyelembe venni.”¹⁹ A magyar büntetőtörvények a Csemegi-kódex óta azonban következetesen büntetéssel fenyegetik az emberölést arra való tekintet nélkül, hogy azt a súlyos, gyógyíthatatlan beteg kívánságára, vagy érdekében orvos követte-e el. A büntetőtörvény ezen álláspontjának elméleti alapjai jutottak kifejezésre neves jogtudósok munkáiban is. Finkey Ferenc a betegek halálba segítéséről úgy vélekedett, hogy azt még a gyógyíthatatlan betegek esetében sem lehet megengedtetnek nyilvánítani²⁰. A beteg halálának elősegítését Angyal Pál is a jog követelményeivel össze nem egyeztethető tettként írta le: „Az élet értéktelenségének minden-

¹⁴ 48/1998. (XI. 23.) AB határozat, Indokolás III. 1. a)

¹⁵ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, Indokolás F) 2.

¹⁶ Uo.

¹⁷ 48/1998. (XI. 23.) AB határozat, Indokolás IV. 2.

¹⁸ HÁMORI i. m. 48.

¹⁹ JÁMBOR LÁSZLÓ: *A halálbasegítés (euthanasia)*. A szerző saját kiadása. Budapest, 1936.

²⁰ Vö. FINKEY FERENC: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*. Budapest, 1923.

képp ingatag talaján nyugvó megállapítása sohasem lehet olyan erős, hogy megfoszthassa érvényétől azt a lényegében erkölcsi jellegű normát, mely az ember megölését tiltja.”²¹

Büntetőjogi értelemben mindazonáltal eutanázia alatt *kizárólag az orvos és beteg* olyan *kapcsolata* értendő, amikor a gyógyíthatatlan betegségben szenvedő, elviselhetetlenül nagy fájdalmat átélő embert saját kérésére az orvos a halálba segíti. Az élet kioltására tehát kifejezetten a beteg akaratából kerül sor és a beavatkozást orvos végzi (aktív eutanázia), vagy az életet meghosszabbító kezelést orvos mulasztja el (passzív eutanázia).

A beteg – az Eütv. 15.§ (1) bekezdésében rögzített – önrendelkezési jogából adódóan jogosult eldönteni, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, és az ellátás során mely beavatkozások elvégzéséhez járul hozzá, illetőleg melyeket utasít vissza. Annak, hogy a beteg a beavatkozással kapcsolatos beleegyezését állapotának, betegsége természetének és várható lefolyásának ismeretében adja meg, vagy utasítja vissza, az a biztosítéka, hogy az Eütv. a beteg alapvető jogává teszi, hogy állapotáról folyamatos tájékoztatást kapjon. Az Eütv. úgy rendelkezik, hogy a beteget az emberi méltósághoz való jogán alapuló önrendelkezési joga betegségének természetétől, annak enyhe, vagy súlyos lefolyásától, gyógyulásának esélyeitől függetlenül illeti meg. Következésképpen megilleti az orvostudomány állása szerint olyan gyógyíthatatlan betegségben szenvedő személyt is, akinek betegsége megfelelő egészségügyi ellátás mellett is rövid időn belül halálhoz vezet. A betegnek az életmentő, illetőleg életfenntartó egészségügyi ellátás visszautasítására vonatkozó jogát azonban az Eütv. speciális feltételekhez köti. Az életmentő vagy életfenntartó orvosi beavatkozásnak a gyógyíthatatlan beteg általi visszautasítására csak közokiratban, vagy teljes bizonyító erejű magánokiratban, illetve a beteg írásképtelensége esetén két tanú jelenlétében kerülhet sor. A visszautasítás csak akkor érvényes, ha egy háromtagú orvosi bizottság a beteget megvizsgálja, és egybehangzóan nyilatkozik arról: gyógyíthatatlan betegségben szenved és döntését annak következményei tudatában hozta meg. A betegnek az orvosi bizottság nyilatkozatát követő harmadik napon két tanú előtt ismételt ki kell nyilvánítania a visszautasításra irányuló szándékát. Az Eütv. meghatározza az orvosi bizottság összetételét is: a bizottság egy tagja a betegség jellegének megfelelő szakorvos, egy másik tagja pszichiáter szakorvos. Megköveteli a törvény, hogy a beavatkozás visszautasítása esetén személyes beszélgetés során kíséreljék meg a beteg döntésének hátterében lévő okok feltárását és a döntés megváltoztatását. Az Eütv. részletes szabályozást ad arra az esetre is, ha a gyógyíthatatlan beteg cselekvőképtelen, vagy korlátozottan cselekvőképes. A törvény tehát *az önkéntes passzív eutanáziát lehetővé teszi*, az aktív, illetve a nem önkéntes passzív eutanázia azonban szándékos emberölést valósít meg.

Ez idő szerint a legtöbb országban kevés hajlandóság mutatkozik a gyógyíthatatlan betegségben szenvedők halálának elősegítésére vonatkozó tilalom feloldására, vagy enyhítésére. Az Egyesült Királyságban például, bár 1980-ban az öngyilkossághoz

²¹ ANGYAL PÁL: *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1928, 6.

nyújtott segítségadás bűncselekményének felülvizsgálata során felmerült, hogy a haladkló iránti szánalomból elkövetett ún. méltányossági emberölést privilegizált tényállásként fogalmazzák meg és a korábbinál lényegesen enyhébben, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntessék, végül a javaslatot elvetették, többek között azért, mert a méltányossági emberölés fogalmának meghatározása során nem találtak olyan megoldást, amely a hátrányos helyzetben lévő, öreg és gyenge betegeket teljes biztonsággal megóvhatná attól, hogy az új törvényi tényállás alapján életük, akaratuk ellenére, veszélybe kerüljön.

Más aspektusból, de ebbe a levezetésbe illeszthető a katolikus Egyház 'jó' (eu) 'halál'-l (thánatosz) kapcsolatos felfogása a tanítóhivatali megnyilatkozások alappilléreként. „Eutanázia alatt olyan cselekedetet vagy mulasztást értünk – szól az EDC – amely természeténél fogva vagy valakinek a szándéka szerint halált idéz elő minden szenvedés kiküszöbölésének céljából. Az eutanázia vonatkozási pontjai ezért az akarat szándékában és az alkalmazott módszerekben keresendők. A terminális állapotban lévő betegek, abnormális csecsemők, elmebetegek, öregek és gyógyíthatatlan betegségben szenvedők fájdalma és szenvedése által keltett szánalom nem teszi jogosulttá a direkt eutanázia semmilyen (sem aktív, sem passzív) formáját. Ebben nem a betegnek nyújtandó segítségről, hanem valakinek a szándékos megöléséről lenne szó.”²² „Az eutanázia egy védelemre szoruló személlyel szemben végrehajtott erőszakos cselekedet: a beavatkozás vagy mulasztás megöli a személyt ahelyett, hogy a megfelelő módon a segítségére sietne. Ez a magatartás gyengíti a társadalmon belül létező bizalmi tőkét, hiszen az egyre inkább a kiszolgáltatott állapot felé sodródó ember érzi tudja, hogy embertársai részéről nem számíthat őszinte segítőkészre, hanem lopakodva jelentkező eliminációs törekvással és látens kihasználással kell szembenéznie. Ez a gondolatmenet 'csúszós lejtő érv' (slippery slope argument, l'argomento del pendio sdrucchiolevo) elnevezéssel ismert a bioetikai irodalomban.”²³ A Katolikus Egyház – mely magáévá teszi Ford téziséit, miszerint nem beszélhetünk eutanáziáról akkor, amikor nincs szó gyilkossági szándékról²⁴ – Katekizmus a azt is kimondja, hogy „indokolt lehet azonban a költséges, veszélyes, rendkívüli vagy a várt eredményekhez képest aránytalan orvosi beavatkozások abbahagyása. Ilyen esetekben a »túlbugzó gyógyítás« visszautasításáról van szó. Nem ölni akarnak, hanem elfogadják a föltartóztathatatlan halált. A döntéseket a betegnek kell meghoznia, ha alkalmas (competens) és képes (capax) rá, egyébként a jogilag illetékeseknek, mindenkor tiszteletben tartva a beteg ésszerű akaratát és tényleges érdekeit.”²⁵ Az élethez való jog alkotmányellenes korlátozását jelentené, ha az Eütv. lehetővé tenné – akár a beteg kívánságára, akár e nélkül – az élet orvosi segítséggel történő befejezését a gyógyíthatatlan betegek számára, legyen szó akár tevőleges, akár passzív segítségről. „Azaz

²² EDC 134.

²³ *Az Élet Kultúrájéért*. A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a bioetika néhány kérdéséről. Budapest, 2003, 95.

²⁴ NORMEN FORD: *Moral Dilemmas in the Care of the Dying*. Australian Catholic Record 73, 1996, 75?490, id. 487.

²⁵ (KEK 2278.)

nemcsak nem alkotmányellenes az önrendelkezési jog e korlátozása, hanem éppen fordítva: az élet orvosi segítséggel történő befejezését lehetővé tévő szabály lenne az élet-hez való joggal összeegyeztethetetlen.²⁶

„Az ember létezése és méltósága mint maga az emberi egység, valójában nem is jog, mert az emberi lényeg a jog számára tulajdonképpen transzcendens, azaz hozzáférhetetlen. Az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban az *emberi élet és méltóság* ezért elsősorban nem is mint alapjogok, hanem *mint a jogok forrásai*, mint jogon kívüli értékek szerepelnek, amelyek sérthetetlenek. E sérthetetlen értékek tiszteletben tartásáról és védelméről kell a jognak gondoskodnia. Ez a védelem – és csak is ez – már a jog dimenziója.”²⁷

„A bűnözés elleni küzdelem mind nehezebbé válván, érthetők azok a törekvések, amelyek a kriminalitás társadalmi jelenségének felderítését, okainak kikutatását célozzák. Ezek a krimináleltológia keretében folytatott kutatások azonban csak széles alapokon, nemzetközi viszonylatban való lefolytatásuk esetén kecsegtetnek eredménnyel.”²⁸ Egyetértve Hacker professzor 70 évvel ezelőtti – korántsem csak szorosan a kriminál-statisztika terrénumához kapcsolódó – megállapításával, ehelyütt egyedül a magyar jogalkalmazói gyakorlat ismertetésére teszek kísérletet.

II. Az emberölésről általában, különös tekintettel az ‘alanyiság’ mibenlétére

A bűncselekmény *passzív alanya* kizárólag élő természetes személy lehet. Közömbös a passzív alany életkora,²⁹ életvitele, neme, egészségi állapota; az emberölés gyógyíthatatlan betegségben szenvedő, hovatovább haldokló személy sérelmére is elkövethető.

Mínthogy az emberölés tényállása ún. *nyitott törvényi tényállás* (vagyis az elkövetés módját illetően további megszorítást nem tartalmaz), az elkövetési magatartás mind tevással, mind mulasztással megvalósulhat. Az aktív magatartás fizikai és pszichikai ráhatásban egyaránt megnyilvánulhat. Utóbbi iskolapéldája, ha az elkövető oly

²⁶ 22/2003. (IV. 28.) AB határozat, részlet Tersztyánszkyné Vasadi Éva alkotmánybíró párhuzamos véleményéből

²⁷ 23/1990. (X. 31.) AB határozat, részlet Lábady Tamás és Tersztyánszky Ödön alkotmánybírák párhuzamos véleményéből.

²⁸ HACKER ERVIN: *A nemzetközi bűnügyi statisztika módszerei*. Miskolc, 1938, 3.

²⁹ A cselekmény jogi minősítésére azonban kihathat. Így a szándékos emberölés minősített esetéért [Btk. 166.§ (2) bekezdés i) pont] felel az, aki az ölési cselekményt 14. életévét be nem töltött személy sérelmére követi el. Meg kell jegyezni emellett (bár csak látszólag kapcsolódik a passzív alany életkorához), hogy az 1998. évi LXXXVII. törvény 40.§-a „Újszülött megölése” elnevezéssel új privilegizált esetet iktatott be a Btk.-ba, amely szerint: az a nő, aki születő gyermekét a szülés alatt vagy megszületett gyermekét közvetlenül a szülés után megöli, büntetett követ el. A jogalkotó a privilegizált tényállás megalkotásának szükségességét voltaképpen arra vezette vissza, hogy a szülő nő a szülési folyamat során kivételes testi és lelki állapotban van, amely sok esetben a beszámítási képességre is kihat. Az említett tényállást öt évvel később (a büntetőpolitikában is bekövetkezett irányváltás hatására) a 2003. évi II. törvény 88.§ (1) bekezdés c) pontja hatályon kívül helyezte, tehát az újszülött megölése a jelenleg hatályos – e kitérőt megalapozottá tévő és témánkhoz visszacsatolást biztosító – rendelkezések szerint az emberölés minősített esetét valósítja meg.

módon idézi elő az általa is tudottan gyermekkorú passzív alany halálát, hogy öngyilkosságot elkövetésére beszéli rá. A tipikusnak mondható aktív elkövetési magatartás – lakonikus tömörséggel szólva – egyaránt megvalósítható eszközzel és eszköz nélkül is. Bővebb kifejtést és értelmezést igényel ennél a mulasztással történő elkövetés. A szándékos emberölés mulasztással történő megvalósítása akkor kerülhet szóba, ha az elkövető magatartásától függetlenül megindul a halálos eredmény irányába vezető folyamat, az elkövető mindezt felismeri, de a halálos eredmény bekövetkezésének megakadályozását szándékosan elmulasztja, bár erre egyrészt (nem büntető) jogi alapon nyugvó kötelezettsége áll fenn, másrészt pedig a halálos eredmény beállásának az elhárítására reális lehetősége volt. A Btk. által megkívánt általános, mindenkit terhelő segítségnyújtási kötelezettség elmulasztása emberölést nem valósít meg; az ilyen magatartás segítségnyújtás elmulasztása bűncselekményének értékelhető.³⁰ Ugyanígy, ha a jogilag kötelezett személy a sértett irányában mulasztást követett el, de a halálos eredmény létrejöttének az elhárítására nem volt reális, objektív lehetőség: emberölésért nem vonható felelősségre, magatartása legfeljebb foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetést, vagy gondozás elmulasztását valósíthatja meg. Viszont nem az utóbbi, hanem emberölést állapított meg a Legfelsőbb Bíróság akkor, amikor a vádlott a súlyosan beteg, gondozásra szoruló édesanyját sorsára hagyta, élelemmel való ellátását szándékosan elmulasztotta, orvost nem hívott a megmentése érdekében, hanem a következmények beállását kívánva elősegítette az anyja halálát.

Az emberölés *alanya* tettesként bármely beszámítási képességgel rendelkező személy lehet. Önálló tettes az is, aki a tudatzavara folytán büntetőjogi felelősségre nem vonható társával együtt vett részt a tényállásszerű ölési cselekmény véghezvitelében.³¹

Az emberölés megvalósulhat több személy együttműködése folytán is, amikor a társtettesek mindegyike a törvényi tényálláshoz tartozó magatartást fejt ki úgy, hogy azok együttesen eredményezik a halál bekövetkezését. Az ítélezési gyakorlat társtettességet állapít meg akkor is, ha az egyik elkövető lefogja a passzív alanyt, így akadályozva meg a védekezését, mialatt a másik végrehajtja a konkrét ölési cselekményt.³² A magunk részéről egyetértünk azzal az állásponttal, mely szerint ez az ítélezési gyakorlat téves, mert a passzív alany lefogása nem elkövetési magatartása az emberölésnek. Tehát, ha ilyen cselekményt egyetlen önálló tettes fejt ki, csak előkészületért büntethető; márpedig társtettesek csak azok lehetnek, akiknek a tevékenysége – amennyiben elvonatkoztatunk a többiek cselekményétől – legalább kísérletnek minősül, hiszen a bűncselekmény elkövetésének a megkezdésével lép az elkövető a törvényi tényállás keretei közé.

Azzal a töretlen ítélezési gyakorlattal azonban, mely (nem bűnségelyt, hanem) társtettességet állapít meg azon vádlott vonatkozásában, aki az élet kioltására alkalmas tevékenységet végző személlyel szándék- és akarategységben bántalmazza a passzív alanyt,³³ már nagyobb meggyőződéssel lehet azonosulni. Ez alól mintegy a főszabályt

³⁰ Az más kérdés, hogy amennyiben a sértett meghal és az életét a segítségnyújtás megmenthette volna, a bűncselekmény súlyosabban – a Btk. 172.§ (2) bekezdése szerinti büntettként – minősül.

³¹ BH 1992/565.

³² BJD 5041, BH 1989/141.

³³ BJD 57, 2439, 2440

gyengítő és kevésbé indokolható kivételként értékelhető a Legfelsőbb Bíróságnak egy 2007. évi döntése,³⁴ mely a tetszettel szándékegységben cselekvő, mindvégig jelen lévő, a bűncselekménnyel egyetértő, annak sikeréhez nem csupán szándékosan tevéleges segítséget nyújtó (figyelői feladatot ellátó), hanem az emberölésben aktívan közreműködő (a sértettet megütő, majd annak zsebeiben értékek után kutató) II. r. terhelt cselekvőségét bűnsegélynek minősítette.

A törvény az emberölés szándékos és gondatlan elkövetését egyaránt bünteti.

A *szándékos* emberölés megvalósulhat egyenes szándékkal (*dolus directus*) és eshetőleges szándékkal (*dolus eventualis*). Az általános szabályokból következően az egyenes szándékkal elkövetett emberölésnél az elkövető tisztában van cselekménye következményével és a passzív alany halálát kívánja is, míg az eshetőleges szándék esetében eziránt közömbös. A cselekmény jogi minősítése szempontjából determináló jelentősége van az elkövetés időpontjában fennálló tudatállapotnak. Arra, hogy az elkövető szándéka ekkor ölésre, avagy bántalmazásra irányult-e, a külvilágban megnyilvánult és így megismerhető tényekből kell következtetni. A Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvében (a továbbiakban: 15. IE.) kifejtettek szerint az elkövetéskori tudattartalomra a tárgyi és alanyi tényezők adnak eligazítást, melyeket – a feltárást és elemzést követően – összhatásukban, kölcsönös összefüggésükben kell vizsgálni, sokoldalúan mérlegelni. A tevéssel megvalósuló emberölés során az elkövetőnek tisztában kell lennie azzal, hogy magatartása alkalmas a halálos eredmény előidézésére, a mulasztásos emberölés esetében pedig az elkövetőnek pedig fel kell ismernie, hogy a halálos eredményhez vezető folyamat megindult.

A *gondatlanságból* elkövetett emberölés vonatkozásában mind a tudatos, mind a hanyag gondatlanság elképzelhető. *Luxuria* esetében az elkövető előre látja magatartása lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában. Az elkövetőnek tehát azt fel kell ismernie, hogy az ilyen magatartás hatásaként általában halálos eredmény szokott bekövetkezni, de az adott körülmények között úgy ítéli meg, hogy ennek az elhárítására saját testi ereje, ügyessége (stb.) folytán képes, esetleg más körülmények (például mások beavatkozása, fizikai hatások) gátolják meg az eredmény bekövetkezését. Az elkövetőnek a halálos eredmény elmaradásában való bizakodása azonban csak könnyelmű lehet, ami azt jelenti: bizakodásának van reális ténybeli alapja. Amennyiben viszont efféle tudattartalomról nem beszélhetünk, az ilyen bizakodás már nem könnyelmű, hanem alaptalan, vagyis nem luxuriáról, hanem *dolus eventualis*ről³⁵ van szó. Olyan esetben ugyanakkor, amikor az elkövető reálisan és kellő ténybeli alappal bizakodhatott az eredmény elmaradásában (az azonban mégis bekövetkezett azáltal, hogy olyan külső tényező is jelentkezett, melyet az elkövető előre nem láthatott), gondatlan emberölés miatti büntetőjogi felelősségre vonásnak nem lehet helye. *Negligencia* esetén az elkövető azért nem látja előre magatartásának lehetséges következményeit, mert a tőle elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta. A hanyagság két alapfeltétele tehát: az objektív gondossági kötelesség (vagyis az általánosan elvárható magatartás, melyet egy – római jogi kifejezéssel élve – *bonus*

³⁴ Legf. Bír. Bfv. III. 389/2007. – BH 2008/233.

³⁵ BH 1955/943. és BH 1987/112.

et diligens pater familias tanúsít) megszegése, és a szubjektív előreláthatóság (fennforgott-e a bekövetkezett eredmény előre nem látása kapcsán felróható mulasztás) fennállása.

III. A ‘szubjektív’ minősített esetek

Az emberölés minősített eseteinek meghatározása során a törvény a cselekmény és az elkövető társadalomra veszélyessége szempontjából azokat a legjelentősebb körülményeket emeli ki, amelyeknek a megvalósulása esetén a cselekmény tárgyi súlya kiemelkedő és erre tekintettel a törvény a büntetési rendszerben alkalmazható legsúlyosabb büntetés (10 évtől 15 évig, illetőleg életfogytig tartó szabadságvesztés) kiszabását teszi lehetővé. A minősített esetek az alapesetben foglalt szándékos emberölés büntetétéhez kapcsolódnak, ennek megvalósulása esetén ugyanis az alapesethez képest olyan többlet-tényálláselem jelentkezik, amelynek a büntetés kiszabása szempontjából is jelentősége van.

Az emberölés büntetétének minősített esetei között elvégezhető egy (olyan) csoportosítás (is), mely a *törvényi tényállás* – fentebb bemutatott – *alanyára, alanyi oldalára, illetőleg passzív alanyára* fókuszál. Eszerint beszélhetünk:

- i ‘szubjektív’, vagyis az egyéni emberi akarattal, szándékkal szervesen összefüggő, továbbá
- ii ‘objektív’, vagyis az egyéni emberi akarattól, szándéktól függetlenül, illetve
- iii valamely emberiség szempontra semmibevételével megvalósuló emberölésről. Az i. pont szerinti körbe az – alább részletezésre kerülő – előre kiterveltség, a nyereségvágy, valamint a más aljas indok, illetve cél sorolható [Btk. 166.§ (2) bekezdés a)-c) pontjai]; az ii. pont szerinti körbe a hivatalos és a 14. életévét be nem töltött személy elleni, s a különös visszaesőként történő elkövetés vonható [Btk. 166.§ (2) bekezdés e), h) és i) pontjai]; míg az iii. pont alá a különös kegyetlenséggel, a több emberen, a sok ember életét veszélyeztetve és a védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetés szubszumálható [Btk. 166.§ (2) bekezdés d), f), g) és j) pontjai].

1. Előre kiterveltség

1.1. Tekintettel arra, hogy az emberölés előre kitervelt elkövetése a szándék tartalmi vonatkozásaival áll összefüggésben, nem az elkövetési mód jellemzője, hanem az ölési szándék kialakulása és kifejlődése, a cselekmény elkövetésének és a véghezvitel körülményeinek a megítélése az az ismérv, amely egyrészt a cselekményt jellemző, másrészt az elkövető személyében rejlő társadalomra veszélyességet fokozza. Az emberölés előre kitervelten történő elkövetése *feltételezi*, hogy az elkövető az ölési cselekmény véghezvitelének helyét, idejét és módját átgondolja,³⁶ a végrehajtást aka-

³⁶ Az első- és másodfokú bíróság által előre kiterveltnak minősített emberölés iskolapéldája a következő: a vádlott a bűncselekmény elkövetése előtt 6 nappal a sértettnél járt. A bűncselekmény elkövetését megelőző hétvégén már időpontot egyeztetett, hogy június 20-án este 20 és 21 óra körül ismét meglátogatóna, s ekkor magával vitt egy 20 cm pengé hosszúságú kést, amelyet a nadrágjának a szárában illetőleg a

dályozó vagy segítő tényezőket felmérje, a lényeges előkészületi, elkövetési és az elkövetés utáni mozzanatokot figyelembe vegye. Az előre kiterveltséget a *tervszerű és céltudatos magatartás* jellemzi. Ez az ölési cselekmény részleteinek átgondolását, viszonylag hosszabb időn át történő fontolgatását, a cselekmény elkövetési szakaszainak megfelelő mozzanatok mérlegelését jelenti.

Nem feltétel azonban az említett tényezők együttes fennállása. Nélkülözhetetlen kritérium a cselekmény elkövetésére indító és az az ellen szóló motívumoknak az elkövető tudatában lejátszódó küzdelme, melyhez bizonyos idő azért szükséges. Az emberülésre irányuló szándék kialakulásának és fejlődésének feltárása emiatt a súlyosabb minősítés megállapításának fontos része. Mivel tehát „[...] ez a tevékenység, értékelő, elemző magatartás *relatív hosszabb időt* vesz igénybe, az azonnali, az akarat-elhatározást nyomban követő cselekmények esetében nem lehet az előre kiterveltséget megállapítani.”³⁷ Ennek ellentmondani látszik az döntés, mely az előre kitervelt elkövetést megállapíthatónak tartja akkor is, ha az ölési cselekmény elhatározása és annak végrehajtása között viszonylag rövid idő telik el, és a terhelt az ölési cselekmény valamennyi részletét nem tervezi meg.³⁸ Ezt az iránymutatást vette alapul az a megyei bírósági ítélet³⁹ is, melyben a történeti tényállás szerint a fk. vádlott, sikertelen öngyilkossági kísérlete után, elhatározta, hogy édesapját öli meg, mert őt hibáztatta a világtól való teljes elidegenedéséért. A terve az volt, hogy egy kalapáccsal beoson édesapjához, akit hátulról fejbe üt. Ennek az elhatározásnak megfelelően felöltözött, majd kiment a műhelybe, és ott magához vett egy 10, 5 kg súlyú kalapácsot. A teraszon állva benézett a konyha ablakon, és meggyőződött arról, hogy a sértett a televízió fényénél alszik. Ekkor a kalapáccsal a kezében a ház előszobába vezető bejárati ajtaján keresztül ment be a házba, és kinyitotta a konyhai bejárati ajtót. Azért erről ment, hogy ne üssön zajt, és így a sértett se vegye észre. Ez is része volt a tervének. A konyhába belépve látta, hogy a sértett hason fekvé alszik, nem ébredt fel az ajtónyitásra. A vádlott a kanapé mellé lépett, a kalapácsot két kézzel fogva a jobb vállá fölé emelte, és az alvó sértett fejére, tarkójára a kalapács fejének hátsó részével, nyolc alkalommal, közepes, vagy annál kisebb erejű ütést mért. Miután meggyőződött, hogy a sértett elhalálozott, felkapcsolta a villanyt, a kalapácsot pedig a földre állította. A történeti hűséghez hozzátartozik, hogy ezt az – előre kiterveltséget mint minősítő körülményt megállapító – ítéletet a Szegedi Ítéltábla megváltoztatva,⁴⁰ alapeseti emberölésként minősítette a cselekményt. Indokolásában – álláspontunk szerint hibásan – azzal vélte alátámasztottnak a vádlott tervszerű, céltudatos, az ölési cselekményét a részleteiben átgondolt, az elkövetés szakaszainak mozzanatait hosszabb ideig fontolgató

zoknijában, a lakásban pedig a két ágy között rejtett el. A megérkezését követően az első alkalmas pillanatban – amikor a sértett zuhanyozott – értékek után kutatott a lakásban, majd az ezt követő nemi aktus során a sértettet gyors egymásutánban, 3 alkalommal hátba szúrta (a Fővárosi Bíróság 10.B.629/2001/12. számú és a Fővárosi Ítéltábla I.Bf.85/2003/7. számú ítélete).

³⁷ VARGA ZOLTÁN (szerk.): *A büntetőjog nagy kézikönyve*. Budapest: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2007, 330.

³⁸ BH 1995/197.

³⁹ A Bács-Kiskun Megyei Bíróság 11. Fk. 1488/2006/44. számú ítélete.

⁴⁰ Fkf. I.238/2007/8.

magatartásának hiányát, hogy a vádlott elsődlegesen önmagával kívánt végezni, édesapja megölésének elhatározását követően gyorsan zajlottak le az öléshez vezető események. Abból, hogy az elkövetés helye és ideje is adott volt, és az elkövetés módját sem gondolta végig különösebben a vádlott, hiszen ötletszerűen választotta ki az elkövetés eszközét, még nem következik, hogy nem mérte fel a végrehajtást akadályozó vagy azt segítő tényezőket. Az ölési cselekmény részleteinek az átgondolásához szükséges hosszabb vagy rövidebb idő tartamát egyébként ahhoz mérten indokolt vizsgálni, hogy a tettes az ölés milyen véghezviteli módját határozta el; az emberölés előre kiterveltségét a tervszerűség és céltudatosság jellemzi, amelynél a cselekmény előre átgondolása nem köthető meghatározott időtartamhoz.⁴¹

Az ölésre irányuló céltudatos törekvés az *egyenes szándék* meglétét tételezi fel. A Legfelsőbb Bíróság mellőzte az emberölésnek előre kitervelten elkövetettkénti minősítését, amikor az elkövető ölési szándéka csak eshetőleges volt, és csak a véghezvitel során – az elkövetőn elhatalmasodott indulat és düh folytán – alakult ki az ölésre irányuló egyenes szándék.⁴² Abban az esetben⁴³ ellenben fennforogni látta e minősítést, amikor a vádlott a cselekményét már évekkorábban elhatározta, a véghezvitel helyét megtervezte, a végrehajtásra való felkészülés során kísérletet is végzett (fondorlatos módon a sértettel próbálta tisztázni a kísérlet eredménytelenségének az okát), elméletben azt is kidolgozta, hogy valótlan állításával teremt meg a legkedvezőbb helyzetet, majd mielőtt az általa elkészített szerelvényt áram alá helyezte, arról is meggyőződött, hogy a sértett beszállt-e a fürdőkádba. E cselekménysorozat nem arra utal, hogy a terhelt belenyugodott az esetlegesen bekövetkező halálos eredménybe, hanem azt kívánta, mindent megtett annak bekövetkezése érdekében.

Nem zárja ki viszont ezt a minősítést a *vagylagos terv*, végrehajtási mód kialakítása. Így – a nyereségvágy mellett – megáll e minősítés akkor is, ha a tettes a sértett értekeinek megszerzése érdekében az ölést alternatív lehetőségként – feltételtől függően – tervezi el.⁴⁴ *Nem szükséges az, hogy az elkövető valamennyi lehetőséget pontosan számításba vegyen* és teljes bizonyossággal alakítsa ki a véghezvitel tervét. Emiatt egyértelműen előre kitervelt az emberölés, ha a vádlott a sértett megölésének módját, helyét és idejét véglegesen elhatározza, majd egy órán át azért várakozik, hogy a sértett elaludjon és így őt ellenállás kifejtésre képtelen állapotban – az előre átgondolt terv szerint – fojtja meg.⁴⁵ Nem kalkulál tehát a sértett esetleges álmatlanságával (melyből adódóan egy óránál többet kellene várakoznia), az alvása nem kellően mély stádiumával (amikor akár a legkisebb neszre is felébredhet még a közvetlen támadás megkezdése előtt) stb., vagyis nem fog komplex variációs lista összeállításába. A tervszerűség már megállapítható akkor is, ha tudatilag döntő vonásaiban gondolja át a végrehajtási módot.⁴⁶

⁴¹ BH 1999/436.

⁴² BH 1997/426.

⁴³ Bfv. II.387/2007/6.

⁴⁴ BH 1999/8.

⁴⁵ BH 1999/10.

⁴⁶ 15. IE. II/1.

Az emberi élet kioltására irányuló szándék kifejlődéséhez általában viszonylag hideg számítás, egyszersmind elvetemültség is szükséges. A Csemegei-kódexben szabályozott 'előre megfontoltság' (amely azt kívánta meg, hogy nyugodt lelkiállapotban menjen végbe a motívumok harca, továbbá a szándék kialakulása és a véghezvitel között viszonylag hosszabb idő elteltét igényelte) nem feltétele az előre kiterveltségnek. Ezért nem zárja ki az előre kiterveltség megállapítását, ha az elkövető a beszámítási képességében korlátozott kóros elmeállapotú személy, mint ahogy a *leleplezés biztos tudata sem*. Utóbbi miatt kerülhetett sor Fővárosi Bíróság ítéletének⁴⁷ megváltoztatására⁴⁸ abban az esetben, amikor a vádlott már ébredéskor elhatározta, hogy ez lesz a sértett élete kioltásának a napja. Ezért vette magához már reggel 6 órakor a kést (zoknijába rejtve), némi italozás után a ház udvarán ült és várakozott. Az elsőfokú bíróság helyes indokokkal vetette el, hogy élettársa lányát várta bevásárlás céljából, mivel a vádlott a sértett felbukkanását várta, amelyre csak a déli órákban került sor. Az eltelt órák alatt a vádlott nem hagyott fel a szándékával, figyelt és várt, hogy végrehajthassa a tettét. A sértett megjelenése szükségszerű és csak idő kérdése volt, ugyanis a házat csak az udvaron át tudta elhagyni. Amikor a sértett lejött a lépcsőn, a vádlott felugrott és a kést előrántva – a sértett életének kioltására egyértelműen utaló kijelentés mellett – szúrta, maga sem tudta pontosan megmondani, hány alkalommal. Tettével csak azért hagyott fel, mert az élettársa elhúzta a sértett testközeléből. A sértettel történő feltételes találkozás alternatív terv, de a vádlott joggal és alappal számíthatott arra, hogy a sértett a nap folyamán valamikor távozik a lakásból. Nincs jelentősége annak sem, hogy a déli órákban az udvaron többen tartózkodtak és a sértett megölésére tett kísérletet láthatták.

1.2. Az ölési szándéknak az elkövető tudatában való felmerülése, akaratlagossá válásának és kifejlődésének a feltárásához a '*kronológiai ismérvek*' adnak támpontot, melyekre a bűncselekménnyel összefüggő külső körülményekből kell következtetést levonni. Kiemelkedő jelentősége van az előkészületi szakban kifejtett, továbbá a bűncselekmény nyomai eltüntetésére irányuló tevékenységnek, az elkövető viszonyának a passzív alanyhoz, az alibi biztosítását célzó cselekményeknek és nem utolsósorban a bűncselekmény felderítését tévútra vezetni alkalmas, vagy azt legalábbis késleltető magatartásnak. Magából az ölési cselekménynek a véghezviteli módjából is következtetés vonható le az előre kiterveltség megállapítására. Előre kitervelt tehát az emberölés olyan esetben is, ha az elkövető az élet kioltására alkalmas mérget megszerzi, azt szeszes italba keveri, majd a mérgezett folyadékot tervszerűen, úgy helyezi el, hogy abból a sértett fogyasszon.⁴⁹

Különösen fontos, hogy a *vádlott előre kiterveltségre vonatkozó tagadásánál a bíróság hangsúlyozottan vizsgálja*: a vádlott szándéka a cselekmény elkövetésekor, illetve azt megelőzően mire terjedt ki, tudata milyen cselekmény elkövetését, milyen eredmény bekövetkezésének lehetőségét fogta át, és vizsgálja azt is, hogy a vádlott

⁴⁷ 18.B.88/2007/16.

⁴⁸ A Fővárosi Ítéletábrla 1.Bf.186/2007/8. számú ítélete.

⁴⁹ BH 1982/30.

szándékos magatartásának eredménye-e a sértett halála, avagy a vádlott szándéka nem irányult a sértett megölésére. E vonatkozásban is jól példázza a felelősségteljes bírói döntés – természetesen beleértve az alapelvárásként megfogalmazódó törvényes minősítés – sokszor korántsem egyszerű jogalkalmazói feladatként jelentkező súlyát az az ügy,⁵⁰ melyben a bíróság bizonyítottan látta, hogy a vádlott szándéka a cselekmény elkövetésekor a sértett életének kioltására irányult, mégpedig úgy, hogy az emberi élet kioltását a vádlott előre eltervezte, majd a tervnek megfelelően végrehajtotta azt. A vádlott előadta: úgy kívánt pénzt szerezni, hogy elhatározta, kirabol egy taxist. Elhatározásának megfelelően beszállt egy taxiba, azzal a lakásához ment, ahol magához vette a később a bűncselekmény eszközéül használt konyhakést. A bíróság megítélése szerint abból a tényből, hogy a vádlott a ‘kirabolni’ szándékolt taxist a lakásához vezette, azaz feltalálási, tartózkodási helyét neki megmutatta, az a következtetés vonható le, hogy a vádlott már ekkor elhatározta a számára ismeretlen taxi-gépkocsivezető megölését. A vádlott álarcot, a felismerését megnehezítő ruházatot vagy más eszközt nem viselt, viszonylag huzamosabb ideig tartózkodott a célba vett sértett társaságában, alakját, formáját, beszédét és számos egyéb jellemző tulajdonságát a célba vett sértett jól megjegyezhetette. Emellett a célba vett sértett tudomására hozta lakását, feltalálási helyét is. A bíróság megítélése szerint a bűncselekmény elkövetésére készülő személy nem teremt olyan helyzetet, amely alapján a bűnüldöző hatóságok az elkövető nyomára juthatnak. Ilyen nyilvánvaló, magát nem rejtő elkövetői magatartás csupán attól tételezhető fel, aki elhatározta, hogy a célba vett sértettet meg fogja ölni. A vádlott által beismert rablás is mind a törvényi büntetési tételt, mind az átlagos ismeretekkel rendelkező személyt tekintve is rendkívül súlyos, az emberöléshez közeli fenyegetettség jelent. Erre is figyelemmel az tételezhető fel, hogy a vádlott a cselekmény elkövetésének eldöntésekor azzal az elhatározással cselekedett, hogy a kiszemelt személyt, aki a cselekmény elkövetése után rá terhelő vallomást tehet, meg fogja ölni. Az ölési szándék a bíróság megállapítása szerint a vádlottban már azt megelőzően kialakult, amikor a taxiba beszállt. Ezt követően vette magához az emberi élet kioltására alkalmas igen veszélyes eszközt, az anyja tulajdonát képező konyhakést. A cselekmény elkövetésének szándékától a cselekmény végrehajtásáig eltelt időre és arra figyelemmel, hogy a vádlott mintegy pontosan kidolgozott menetrend szerint cselekedett mind a taxi igénybevétele, mind az eszköz magához vétele, mind a magának az elhagyatott helyre történő szállítása, majd a sértett megölése során, a bíróság arra a meggyőződésre jutott, hogy a vádlott a cselekmény végrehajtását előre kitervelte. A bíróság a tényállás megállapításakor nem vette figyelembe a vádlottnak azt a vallomását, hogy csupán egy esetben szúrt a sértett felé és ezzel mintegy véletlenszerűen, szándékán kívül okozta a sértett halálát. Az orvosszakértői vélemények alapján megállapítható, hogy a sértettet nem egyetlen, az élete kioltásához vezető behatás, hanem több, pontosan meg nem határozható erőbehatás érte. A bíróság a nyomszakértői vélemény és a rendelkezésre álló fényképfelvételek alapján is megállapíthatónak látta, hogy a vádlott és a sér-

⁵⁰ A Komárom-Esztergom Megyei Bíróság 3.B.155/2006/21. számú ítélete, melyet másodfokon a Győri Ítéletábrla a Bf.65/2006/28. számú végzésével, felülvizsgálati eljárásban pedig a Legfelsőbb Bíróság a Bfv.II.932/2007/7. számú végzésével hatályában fenntartott.

tett között egy viszonylag hosszabb ideig tartó dulakodás volt. Ennek következtében szenvedett a sértett a tenyerén több sérülést. Ugyancsak a többszöri szúrára kell következtetni abból a tényből, hogy a sértett vállán is keletkezett sérülés, de abból is, hogy megsérült a gépkocsi huzatja is. Mindezek mellett abból a tényből, hogy a vádlott és a sértett közötti dulakodásra egy szűk térben került sor, a vádlott a halálos eredményhez vezető szúrást igen nagy erővel adta le, arra lehet következtetni, hogy a vádlott szándéka minden kétséget kizáró módon a sértett életének kioltására, megölésére irányult.

1.3. A bírói hivatás kétségtelenül embert (jogászt) próbáló pontja: *a bizonyítékok* (az Egyesült Államok jogi egyetemein külön tantárgyként is oktatott⁵¹) *értékelése, mérlegelése*. Már csak azért is, mert ezen nyugszik a korszerű eljárásjogokban célként kikialtott ‘anyagi igazság’ megállapítása. Ez utóbbinak két irányban van jelentősége. „Az egyik az objektív bizonyítottság. Ez akkor áll elő, ha a vitatott ténnyel összefüggésben beszerezték azokat a hozzáférhető bizonyítékokat, amelyek az ésszerűen támasztható kételemek elosztatásához⁵² számításba jönnek. A másik összetevő a szubjektív bizonyosság, ami a megismerő alany (szubjektum; a nyomozó, az ügyész, a bíróság tagjai) személyes pszichés viszonya az egyes tények (s így végső soron a történeti tényállás) objektív bizonyítottságához. A megismerés döntően, de nem kizárólag (!) intellektuális tevékenység. A bizonyosság alapvetően (de nem kizárólag) az objektív bizonyítottság racionális belátása, [ezen túlmenően azonban] érzelmi és akaratú összetevői is vannak annak a pszichikus állapotnak, amit a „meggyőződés’ szóval szokás jelölni.”⁵³ Ismeretes, hogy a Nagy Francia Forradalom után a bizonyítottság kritériuma a bíró ‘benső meggyőződése’ (intime conviction) volt, amit nem kellett magyarázni. Jogunk szerint a bizonyítottságot – a törvényben tett kivételekkel – dokumentálni kell; erre szolgál az indokolás. Az indokolás, melynek minősítő körülmény (jelen esetben: előre kitervelten történő elkövetés) megállapíthatósága vagy meg nem állapíthatósága eldöntése érdekében még élesebb precízséggel kell a bizonyítandó és a bizonyító tény közötti, az adott tárgykörben működő, ismert releváns szabályszerűségek szerint létező és ható összefüggést, vagyis a bizonyítási okot feltárni.

Ennek adta eklatáns – ennél fogva mellőzhetetlenül bemutatást igénylő – példáját⁵⁴ a bíróság az előre kiterveltség mint az emberölés büntette minősítő körülményének

⁵¹ GORDON MAHLER: Az amerikai büntetőeljárás vázlata. In TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Budapest: Osiris Kiadó, 2003, 71–81.

⁵² A hazai büntetőeljárás jog elméletébe – Visinszkijnek egy Vrangel-szigeti gyilkossági ügyben elmondott, s később monográfiájában is részletesen tárgyalt vádbeszéde nyomán – mélyen beivódott az a tanítétel, hogy a közvetett bizonyítékoknak egyetlen, olyan összefüggő láncolatot kell alkotniuk, amely az eseményeknek csak egyféle magyarázatát engedi meg, a többi kizárja. Az utóbbi kutatások ezt a felfogást cáfolják. Nem követelmény az egységes láncolat; ellenkezőleg: lehetséges, sőt kívánatos több, párhuzamos láncolat.

⁵³ BÖCZ ENDRE: *Bizonyításelmélet (kézirat)*. (A szerző által összeállított tansegédlet a 2006 őszén, a PPKÉ JÁK Deák Ferenc Továbbképző Intézete szervezésében zajló kriminalisztikai szakjogász képzésen, az IRM Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézetében tartott előadásaiából.)

⁵⁴ A Veszprém Megyei Bíróság B.451/2005/94. számú – a Győri Ítéletábla Bf. 28/2007/13. számú, az előre kiterveltségen kívül, bizonyos kérdésekben pontosító ítéletével megváltoztatott – ítélete.

fennállása vonatkozásában. Mintegy bevezetésül, meg nem kerülhető módon – az ügyre egyediesítve – citálja a már-már axióma számba menő tételt: a bűncselekmény elkövetési körülményeire, azoknak ismert előzményeire jellemző az, hogy az elkövető a tervezett végrehajtás helyét, idejét és konkrét módját előre átgondolta, a bűncselekmény véghezvitelét akadályozó, illetőleg azt segítő körülményeket megfelelően felmérte, a lényeges előkészületi, elkövetési és az elkövetés után jelentkező tényezőket reálisan számba vette. „A vádlott ölést előkészítő, azt megszervező aktuális magatartásában az élet elleni cselekmény egyes részletei átgondolásának, a véghezvitel lényeges és lényegtelen mozzanatai megfelelő időn át történő fontolgatásának, az elkövetést megelőzően és annak során előállható tényezők mérlegelésének, a részletekbe menő, céltudatos, tervszerű magatartás tanúsításának a jegyei ismerhetők fel. A sértettnek a büntetőeljárás során felderíthető életszemlélete, üzletpolitikája, feltérképezett ismerősi, baráti és üzleti kapcsolatai, üzleti tevékenysége gyakorlásának konkrét módja, s ezzel összefüggő rendkívüli mobilitása egyaránt arra készítette az elkövetőt és a szervezésben közreműködő társat, hogy rugalmasan alkalmazkodjanak a sértett hektikus életmódjához, sokszor ötletszerű, előre nehezen kiszámítható üzleti lépéseihez, megváltoztatott terveihez és útvonalaihoz. Miután pedig egy üzletileg rentábilis, megfelelő hozam elérésére is alkalmas jogügyletben való részvétel, vagy abban közvetítőként való közreműködés lehetőségének felvetésével lehetett a sértettet a tényleges megjelenésének esélyével is kecsegtető üzleti találkozóra hívni, előre nem kalkulálható módon csak a sértettől függött, hogy a találkozón megjelenik-e, illetőleg a fedezetként szereplő ingatlant mikor, hogyan, kinek a társaságában, pontosan milyen körülmények között tekinti meg, az ölésre irányuló cselekmény megszervezése viszonylag hosszabb időt és valóban céltudatos tervezést igényelt, az elkövetői körnek nyilvánvalóan alternatív terveket is kellett készítenie, legalábbis az eltervezett cselekmény konkrét időpontjára nézve. I. r. vádlottnál az ölésre irányuló szándék kialakulásának, kifejlődésének, a végrehajtás konkrét körülményei kitervelésének folyamata relatíve hosszabb időt vett igénybe, a fegyverhasználattal kapcsolatos jártassága nem utolsósorban az idegenlégióban szerzett tapasztalatai miatt adott volt, és már évek óta rendelkezett az emberi élet kioltására nyilvánvalóan alkalmas lőfegyverekkel. Megbízható adatokkal támasztható alá, hogy az ezt követő időszakban I–IV. r. vádlottak és esetlegesen a baráti, ismerősi körük egyes tagjai részvételével, egy bünszövetséghez hasonlóan szervezkedés alakult ki különböző vagyon elleni bűncselekmények elkövetésére a nagyobb haszon elérése érdekében, sőt a sértettnek is volt kapcsolódási pontja ezen csoportosuláshoz. Ebben az időszakban I. r. vádlott már személy elleni támadás lehetőségét, az amellet és az ellen szóló érveket fontolgatta, és a III. r. vádlott által közvetített kapcsolatok ekkor már olyan szorosak voltak, hogy rákérdezett II. r. vádlottra a pénzes ismerősei személyére vonatkozóan. Amennyiben II. r. és III. r. vádlottak nem is tudták, vagy nem is kívánták felmérni azt, hogy I. r. vádlott ténylegesen meddig kíván elmenni, I. r. vádlott ekkor már akár halálos eredménnyel is járó személy elleni támadást tervezett, amit az is mutat, hogy egy idő után félretette az ezzel párhuzamosan, nagy vagyoni hasznot hajtó vagyon elleni bűncselekménnyel kapcsolatban dédelgetett terveit, sőt azoknak kivitelezését éppen az élet elleni támadásban való részvétel fejében átengedte segítőtársának. Mindez arra mutat, hogy az év tavaszára, annak közepére I. r. vádlott tudatában már végbement az a pszichikai folyamat,

amelynek során a tervezett élet elleni cselekmény véghezvitele mellett szóló motívumok eluralkodtak az elkövetés ellen szóló megfontolásokon és tényezőkön, a vádlott emberölési szándéka már kialakult. A rendelkezésre álló híváslisták adataiból arra lehet következtetni, hogy az elkövetői kör folyamatosan figyelemmel kísérte telefonkapcsolat útján a sértett mozgását, több alkalommal, különböző telefonszámokról vették fel vele a kapcsolatot, ennek során elemi biztonsági intézkedéseket is tettek, a bűncselekmény felderítését tétlenül vezetni alkalmas módon, nyilvános állomásokról is keresték vele a kapcsolatot. Az elkövetői körnek a bűncselekmény nyomainak eltűntetésére irányuló céltudatos tevékenysége, a bűncselekményből származó jelentős vagyoni előny biztosítására irányuló, előre eltervezett lépései, az e körben tett lépéseiknek az utólagos felderítést késleltető jellege egyaránt kiteljesíti azokat az ismérveket, melyek alapján az előre kitervelten való elkövetés megállapítható.”⁵⁵

1.4. Szükséges kiemelni az indokolásban helyet kapó *helyes tényállás-megállapítás* fontosságát, melynek elveit – ha csak negatív oldalról is, de – a bírói gyakorlat kidolgozta. A helytelen ténybeli következtetés akkor állapítható meg, ha a hibás ténymegállapítás gyökere nem bizonyítási, megismerési, hanem logikai természetű. A büntetőeljárásban a büntetőjogilag lényeges tényeket rendszerint a bizonyítási eszközök közvetlen észleléséből nyert bizonyítékok útján állapítja meg a bíróság. Nem mindig áll rendelkezésre azonban minden tényre közvetlen bizonyítási anyag. Ekkor kerül sor a közvetett bizonyításra, amely a logikának, a tapasztalatokon, analógián, gyakorlaton, ésszerűségeen nyugvó szabályait alkalmazza. A közvetett bizonyítás lényegét adó ténybeli következtetési műveletnek az alapja egy közvetlenül bizonyított és helyesen megállapított tény, melyből további tények megtörténetére von következtetést a bíróság. Amikor az elsőfokú bíróság e ténybeli következtetés során téved a ténymegállapításban, az nem köti a másodfokú bíróságot, hanem azokat helyesbíteni kell a Be. 258.§ (1) bekezdés a) pontja alapján. E körben több eseti döntésében adott iránymutatást a Legfelsőbb Bíróság.⁵⁶ Az ezekben kifejtettek szerint, de a bírói gyakorlat értelmében is megalapozatlan az az ítéleti tényállás, amikor a bíróság bizonyítékokat értékelő tevékenysége nem felel meg a törvényességi követelményeknek, sérti az ésszerűség, a logika szabályait, valamint az okszerű következtetésekkel kapcsolatos követelményeket.

Ezen elvek mentén tartotta szükségesnek a Legfelsőbb Bíróság⁵⁷ az ún. „Daxner” ügyben a – Somogy Megyei Bíróság⁵⁸ által megállapított – tényállás kiegészítését azal, hogy a vádlott a kérdéses napon, miután 16 óra tájban sem állt vele szóba a kórházba ügyeleti szolgálatra érkező doktornő, elhatározta, hogy megszerzi édesapja Kft.-je egyik dolgozójának lőfegyverét. Amennyiben a sértett nem hallgatja meg, nem áll vele szóba, fegyverrel lelövi. Az elsőfokú bíróság ítéleti tényállásában hibátlanul rögzített az a fondorlatos eseménysor, amellyel a vádlott megszerezte a lőfegyvert. A megszerzés körülményei mint bizonyított tényből további tényre, a fegyver megszerzésének

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ BH 1979/356.

⁵⁷ Bfv.77/2000/17.

⁵⁸ B.1140/1998/57.

motívumára már téves a ténybeli következtetés. Önmagában az a körülmény ugyanis, hogy a vádlott korábban megkísérelt öngyilkosságot, amiért pszichiátriai kezelésre került, és mert az eljárás során azt vallotta, hogy öngyilkos akart lenni, még nem alapozza meg e ténybeli következtetést. Ellenkezőleg: minden más bizonyíték ez ellen szól. A fegyver megszerzésének körülményei okozati összefüggésben állnak a délután 16 órakor történő elutasítás miatti agresszivitással. E körben a vádlott öngyilkossági szándékát cáfolja a saját kézírásával készült panaszbeadvány, amelynek helyt adva a megyei főügyészség a vádlott ellen lopás vétsége miatt indított nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette. A vádlott a lőfegyver eltulajdonítása miatt azzal az indokkal élt panasszal, hogy nem volt eltulajdonítási szándéka, nem akarta megtartani a pisztolyt, azt legkésőbb reggel vissza akarta vinni a tulajdonosának. Ezért a 100 000 forint értékű lopás miatti eljárást az ügyészség megszüntette. Ez a vádlott által rögzített indok önmagában kizárja a komoly öngyilkossági szándékát. Kizárja továbbá az a tény is, hogy ha komolyan öngyilkossági szándékkal szerezte meg a fegyvert, úgy a saját lakásán vagy bárhol megkísérelhette volna az öngyilkosságot. Kiemelendő továbbá, hogy amikor éjjel az egyik pavilonból a másikba ment át a sértett egy orvos kollégája kíséretében (mert félt a vádlottól), a vádlott nem azt a kijelentést tette a két orvos felé, hogy a doktornő hallgassa meg, ellenkező esetben öngyilkosságot kísérel meg, hanem, hogy hallgassa meg, mert ha nem, akkor lőni fog. Mivel a sértett nem állt meg, a vádlott nyomban lőtt, a tárbán levő mind a hat lövedéket célzottan kilőtte a sértettre, és mintegy kivégezte a gyanútlan orvosnőt. A kísérő orvost is oly váratlanul és hirtelen érte a vádlott fegyveres támadása, hogy képtelen volt kolleganőjét megvédeni. A tanú élete is veszélyben forgott, ugyanis az egyik lövedék a füle mellett haladt el. Az idézett vádlotti kijelentés és annak megfelelő ölési magatartás egyértelműen a vádlott előre megtervezett és tervszerűen végrehajtott élet elleni támadásának megállapítását alapozza meg. A már említett bizonyított tényből a fegyver megszerzésének és a sértett elleni támadásnak a motívumára vonható le okszerű következtetés. Mindebből pedig jól látható, hogy az elsőfokon eljáró bíróság (alapeseti emberölésként való) téves minősítése alapvetően a lőfegyver megszerzésének motívumával kapcsolatos téves megállapítás része.

2. Nyereségvágy

2.1. A köznapi értelemben vett – és a büntetőjog szféráján kívül eső – nyereségvágyat talán Brecht jellemzi legjobban a „Kurázi mama és gyermekei” című epikus szerkezetű drámájában, melyben az üzleti érdek, a pénzsóvárság, a nyereségvágy – mint a főhős életének meghatározó dolgai – háttérbe szorítják a humánusot. „Az emberek magatartásának, a jellemeknek, a lelkiállapotoknak minél szemléletesebb megrajzolása [az irodalom] lényegéhez tartozik. A világirodalom nagyjai – köztük Bertolt Brecht is – az emberi magatartás páratlanul gazdag bemutatása során olyan pszichológiai vívmányokkal dicsekedhettek, melyeket a tudomány csak jóval később vallhatott magáénak. Maga a pszichológia ily módon sokat kapott az irodalomtól.”⁵⁹

⁵⁹ KRUPLA ESZTER: *Megalkuvás vagy hősiesség? – Etikai dilemmák a „Kurázi mama”-ban.* <http://osztalyfonok.hu>

Az anyagi büntetőjog pedig a pszichológiától kapott sokat; ha más nem is, útbiztosítást mindenképp, a nyereségvágy fogalmi kidolgozottságához vezető úton. A nyereségvágyból elkövetett emberölés – mint az emberi életnek önző, anyagi érdekből való kioltása – a társadalmi közfelfogás szerint az élet elleni bűncselekmények egyik legelvetemültebb megnyilvánulási formája. A törvényi tényállás megfogalmazása („nyereségvágyból vagy más aljas indokból, illetőleg célból”) arra utal, hogy ez az elkövetés mindenkor aljas indok vagy cél elérése érdekében történik. A nyereségvágy specializált kiemelésének az az oka, hogy az ilyen elkövetések tipikusnak (a köznyelvben: rablógyilkosságnak) mondhatók. Az élet elleni bűncselekmény akkor tekintendő *nyereségvágyból elkövetettnek*, ha az közvetlen az anyagi előny megszerzését célozza. Az anyagi előny lehet pénz, dolog vagy vagyoni jogosultság is. Közömbös, hogy az elkövető által elérni kívánt vagy ténylegesen megszerzett vagyoni előny életszükséglet, káros szenvedély vagy erkölcsileg meg nem alapozott igény kielégítését szolgálja.⁶⁰ Ehhez képest azok az elkövetések tartoznak elsősorban e minősített eset alá, amikor az elkövető a sértett birtokában lévő (rendelkezése alatt álló) pénz vagy egyéb vagyontárgy megszerzésére törekszik. Az a homoszexuális hajlamú vádlott is ezért a minősítésért felelt, aki a szexuális kapcsolat létesítése után elaltatott sértett visszerébe injekciós tűvel a halálos adag sokszorosát meghaladó mennyiségű mérget fecskendez be annak érdekében, hogy az értékeit megszerezhesse.⁶¹

Ez a bűncselekmény gyakran – bár nem szükségszerűen – olyan összefoglalt bűncselekményként (*delictum complexum*) jelentkezik, amelynél az emberölésbe a rablás beleolvad, ide értve a rablásnak a Btk. 321.§ (2) bekezdése szerinti esetét is, amikor a lopott dolog megtartása érdekében történik a sértett életének a kioltása. A törvényi egységre⁶² tekintettel természetesen kizárt az emberölés és a rablás bűnhalmazatban való megállapítása. Nyereségvágyból elkövetett emberölést valósít meg az az eset is, amikor más életének a kioltása anyagi ellenszolgáltatás fejében történik, vagyis az elkövető a számára biztosított vagyoni előny megszerzése érdekében vállalja más megölését (bérgyilkosság).

2.2. Az élet elleni bűncselekmények körében vannak olyan esetek is, amelyeket az anyagi szemlélet motivál, vagy az elkövető szándéka csak közvetve irányul pénzértékben is kifejezhető vagyoni haszon megszerzésére. Ezekben az esetekben a pénz vagy egyéb értéknek a sértett halála után történő megszerzése, illetőleg az anyagi jellegű kötelezettség teljesítése alóli kibúvás – formálisan – jogszerűnek tűnik. Ide vonható például valamely nagyobb örökség megszerzése, biztosítási díj felvétele, gyermektartásdíj fizetése alóli kibúvás, lakásbérleti jog megszerzése. Az ilyen esetek *nem a nyereségvágyból, hanem az aljas indokból vagy célból* elkövetett emberölés fogalma alá tartoznak. Ez a jogértelmezés azzal az állásponttal áll összefüggésben, mely szerint a nyereségvágyból elkövetés az emberölésnek aljas indokból vagy célból megvalósításának egyik különös esete, de a most tárgyalt minősített eset csak a vagyoni előny közvetlen megszerzése végetti ölési cselekményeket foglalja magában.

⁶⁰ 15. IE. II/2.

⁶¹ BH 1997/515.

A Legfelsőbb Bíróság nem nyereségvágyból, hanem aljas indokból elkövetett emberölést állapított meg, amikor az elkövető szándéka eredetileg a sértett pénzének erőszakkal történő elvételére irányult, majd ezt követően a bűncselekmény leplezésének a megghiúsítása érdekében határozta el a sértett megölését.⁶³ Az emberölésnek nyereségvágyból elkövetettként minősítése mellett a cselekmény egyszersmind aljas indokból elkövetettként nem értékelhető, ha a nyereség megszerzésének a leplezése (mint indíték) szorosan tapad a nyereségvágyhoz, annak a részét alkotja, ezért attól el sem különíthető. Ha tehát a szóban forgó két minősítő körülménynek a motívuma azonos: a kétszeres értékelés nem foghat helyt.⁶⁴

Nem a motívumazonosság miatt, de nem osztotta a fellebbező ügyész – aljas indokból is történő elkövetés kimondására vonatkozó – álláspontját a Legfelsőbb Bíróság abban az ügyben,⁶⁵ melyben a vádlott éjszaka pénzszerzési célból jogtalanul behatolt a sértett orvos-házaspár házába, majd őket (álmukból felriasztva) késsel 24, illetve 22 sérülést okozva, feltűnően durva, kegyetlen módon megölte. A lakásban talált 130 000 forint készpénzt magához véve távozott. Az adott tényállásból kitűnően a vádlottat ölési cselekménye végrehajtásában a pénz megszerzése motiválta. A sértettekkel dulakodott, őket már többször megszurta pénzt követelve, mindenáron az általa is tudottan a lakásban tárolt patikai bevételt és a házban tartott készpénzt akarta megszerzeni. A már kialakult ölési szándék motívuma a nyereségvágy volt. Az élet elleni támadás végrehajtása közben ismerték fel az áldozatok és ekkor a végrehajtás módjában mintegy minőségi változás következett be azzal, hogy mindkét áldozat nyakát elvágta. Ezért az ölési cselekmény indítéka döntően és elsősorban a nyereségvágy és nem a büntetőjogi felelősségre vonás alóli mentesülés.

Nem gyakori a fentiekben taglalt *két minősített eset együttes fennforgása*, azonban elvileg *nem kizárt*. Ezt támasztja alá – egy korábbi⁶⁶ mellett – az az eseti döntés⁶⁷ is, mely tényállásában rögzíti: a vádlott és a sértett között anyagi jellegű konfliktushelyzet keletkezett, amellyel a vádlott tisztában volt a sértett telefonhívásának időpontjában, ezért őt várta, majd a jogellenesen birtokában tartott pisztollyal részben a jelentős összegű tartozásától történő szabadulás érdekében, valamint – az általa is tudottan – a sértett birtokában lévő jelentős értékek megszerzése céljából fejbe lőtte. Az ölés tehát kettős célból történt. A vádlott cselekményét részben a sértett értékeinek megszerzése motiválta, mivel nehéz anyagi körülmények között volt, másrészt alappal tartott az általa bizonyos mértékben tisztelt sértett felelősségre vonásától, mivel nem volt lehetséges a sértett által biztosított jelentős készpénzkiölcson visszafizetésére. Továbbá a

⁶² Az összefoglalt bűncselekmény törvényi egységének az életre hívását az tette indokoltta, hogy a halma-
zati büntetésnek a 85.§ (3) bekezdésében foglalt rendelkezéshez képest is súlyosabb, életfogytig tartó
szabadságvesztés-büntetés kiszabására is mód nyílik.

⁶³ BJD 8883.

⁶⁴ BH 1988/260.

⁶⁵ A Legfelsőbb Bíróság Bfv. 46/2002/4. számú ítélete, mellyel helybenhagyta a Somogy Megyei Bíróság
13.Fk.13/2006/53. számú ítéletét.

⁶⁶ Bfv.46/2002.

⁶⁷ A Fővárosi Ítéltábla 1.Bf.212/2003/9. számú ítélete, mellyel megváltoztatta a Pest Megyei Bíróság
4.B.268/2001/149. számú ítéletét.

vádolttnak szembesülnie kellett azzal, hogy a sértett előtt nyilvánvalóvá válik család magatartása az általa valótlannal állított találmánnyal kapcsolatosan, amely lehetetlené tette volna a sértett üzleti vállalkozását, a környezetbarát csomagolóanyagot előállító üzem létrehozásában. Egyértelmű volt számára a sértett által kezdeményezendő felelősségre vonás. Ez alól kívánt mentesülni a sértett életének kioltása árán. Az emberi életnek anyagi érdekből történő kioltása nyereségvágyból elkövetett emberölés, amely a társadalom erkölcsi felfogása szerint az élet elleni cselekmény egyik legelvetemültebb formája. Ez az elkövetési mód mindenkor aljas indokból vagy célból történik, azonban annak specializált kiemelése indokolt. Az aljas indokból elkövetés mint minősített eset megítélésénél a bíróságnak azt kell vizsgálni, hogy az ölési szándék kialakításában milyen tényezők játszottak szerepet. Az ölés indító oka, motívuma az a mozzanat, amely az elkövetőt a cselekvésre készíti. A motívum akkor tekinthető aljas indoknak, amikor erkölcsileg kiemelkedően elítélendő. Az ítélezési gyakorlat értelmében a bosszúvágy legsúlyosabb, legelvetemültebb formái: például a vérbosszú, vagy a bűncselekmény elkövetésének felfedezését megakadályozni, avagy a felelősségre vonás alól mentesülni igyekvés. Az adott esetben a vádlottat a felelősségre vonások alóli mentesülés is motiválta – az anyagi javak megszerzésén túl – a sértett életének kioltásában. Ezért a kettős célzat az egyenes szándékkal végrehajtott emberölés indító okaként együttesen áll fenn, így a cselekmény nyereségvágyból és aljas indokból elkövetett emberölés büntettként minősül.

Megkülönböztetett jelentőséggel bír annak a megítélése, hogy az egyes (‘szubjektív’) minősítő körülmények közül bármelyik, netalán több is fennáll-e. A fennforgás megállapítása vagy éppen kizárása az ‘ismérvlista’ tételes végigkövetésével lehetséges. Eme jegyzék aprólékos ‘átböngészése’ után mondhatta csak ki egyik, ugyancsak említésre méltó döntésében⁶⁸ a bíróság, hogy a vádlottak a Flobert pisztolyt a rablás-hoz, nem pedig a sértett megölése céljából szereztek meg. Ezért nem volt alap annak megállapítására, hogy a vádlottak az élet elleni bűncselekményt előre kitervelten követték volna el. A helyszínen kifejtett tevékenységükből a sértett megölésére irányuló rögtönös szándékra vonható következtetés. Nem volt kétséget kizáró bizonyossággal megállapítható az sem, hogy a sértett felismerte volna II. r. vádlottban azt a személyt, aki korábban az iskolában dolgozott, ekként az sem róható terhükre, hogy azért ölték volna meg a sértettet, mert tartottak attól, hogy ő azonosítani tudja támadóit, illetve II. r. vádlottat.

2.3. A nyereségvágyból elkövetett emberölés megállapításának az a feltétele, hogy az elkövető *szándéka a véghezviteli magatartás megkezdésekor a számára idegen dolog megszerzésére, illetőleg a vagyoni haszon elérésére irányuljon.* Az ölési cselekmény véghezvitele időpontjában fennálló ezen indítóokra lehet következtetni abból a tényből is, hogy az elkövető már az ölési cselekmény előtt is kísérletet tett a sértett elleni lopási cselekmény megvalósítására.⁶⁹ Ugyancsak a szóban forgó minősített eset

⁶⁸ A Fővárosi Ítéletábrla 1.Fkf.127/2007/10. számú ítélete, mellyel helybenhagyta a Pest Megyei Bíróság B.572/2001/11. számú ítéletét.

⁶⁹ BH 1987/110.

megállapításának van helye akkor is, ha az elkövető az egyedül élő, idős sértettet pénzének átadására kényszeríti, majd olyan hosszasan és durván bántalmazza, hogy az a sérüléseibe belehal,⁷⁰ illetőleg a büntett kísérlete valósul meg, ha az elkövető a sértett fojtogatásával csak akkor hagy fel, amikor a sértett megígéri, hogy az őt nagy erővel hasba szűrő vádlott részére a követelt pénzt átadja.⁷¹

Amennyiben az ölési cselekmény befejezése után alakul ki az elkövetőben valamely dolog vagy pénz elvételére irányuló szándék: nem nyereségvágyból elkövetett emberölés, hanem az emberölés alapesete és ezzel bűnhalmazatban a kifosztás büntette megállapításának van helye.⁷² Az uralkodó jogértelmezés szerint az ilyen esetben az emberölésnek nyereségvágyból elkövetettként értékelését kizárja az *eltulajdonításra irányuló szándéknak az ölési cselekmény véghezvitele utáni létrejötte*; az anyagi haszonszerzést célzó bűncselekmény viszont nem a lopást, hanem a kifosztást valósítja meg, amelynek a megállapítása szempontjából közömbös, hogy a dologelvétel időpontjában a sértett életben volt-e, vagy a halála – éppen a tettesi cselekmény folytán – már bekövetkezett.⁷³

Nyereségvágyból elkövetett emberölés megállapításának van helye viszont, ha az elkövető azért valósítja meg az ölési cselekményt, hogy a vagyon elleni bűncselekményét be tudja fejezni, illetve az eltulajdonítani kívánt vagyontárgyat meg tudja tartani.⁷⁴ Ez merült fel és állt is meg abban az ügyben,⁷⁵ amelyben a vádlott eredetileg a sértett pénzét, értékeit akarta megszerezni, ezért akart bejutni a házba. Cselekményét ez motiválta és erről a szándékáról akkor sem tett le, amikor a sértett felfedezte a kutyák ugatása miatt, kinyitotta a lakás ajtaját, felelősségre vonta, hogy bizonyára lopási szándékkal ment be az udvarába, megfenyegette, hogy feljelenti. A vádlott azért, hogy a sértettet elhallgatassa, nagy erejű öklötést mért rá. Majd amikor az idős aszszony a lépcsőre, illetve a betonjárására zuhant – annak ellenére, hogy ezt követően már nem is beszélt többet –, rendkívüli brutalitással megrugdosta, majd a magatehetetlen sértettet a bejárati ajtó közeléből az udvar hátsó részébe vonszolta. Itt még tovább bántalmazta, egészen addig, amíg úgy látta, hogy már meghalt. Ezután eredeti szándékának megfelelően, most már akadálytalanul bement a házba és eltulajdonította az ott talált pénzt, a további kutatás után talált arany ékszereket. A rendkívül nagy számú behatásból, a sérülések helyéből, azok milyenségéből és a használt eszközökből (éles szélű kődarab) egyaránt az a következtetés vonható le, hogy a vádlott tudatában nemcsak, hogy felmerült a sértett halálának lehetősége, hanem azt egyenesen kívánva követte el a cselekményét. (A bántalmazás során a sértett fejét ért behatások közül legalább négy nagy erejű volt, többszörös agy- és arckoponyacsont töréseket okozott.) Mindebből csak az a következtetés vonható le, hogy a vádlott a sértettet, az ő cselekményét akadályozó magatartásában kívánta meggátolni, elhallgatatni, így a bántalmazását egyenes ölési szándékkal hajtotta végre. Ugyanakkor a nyereségvágyból való elkövetés

⁷⁰ BH 1985/452.

⁷¹ BH 1986/178.

⁷² 2/1998. BJE.

⁷³ BJD 9274.

⁷⁴ BJD 2953.

sem vitatható az eredetileg eltervezett vagyon elleni bűncselekmény végrehajtásának, befejezésének elősegítése érdekében. A vádlottat mindenekelőtt a sértett pénzének megszerzése motiválta, ez volt az eredeti célja és a sértettet e cél érdekében, vagyis nyereségvágytól motiváltan ölte meg.

2.4. A nyereségvágyból elkövetett emberölés esetén az elkövetés indoka és a célzat összefonódik. A nyereségvágy a célzatot és az indítóokot is magában foglalja. Így ez a cselekmény *eshetőleges szándékkal is* megvalósítható. Befejezettségéhez elég egy ilyen indítóok megléte és a sértett halálának bekövetkezése, de *nem feltétel*, hogy az elkövető az anyagi előnyt, a vagyoni hasznot ténylegesen megszerezze. Ha a vádlottak – részben tettesi, részben bűnsegédi minőségben – nyereségvágyból azért követték el az emberölést, hogy a sértett birtokában levő értékeket elvigyék, az a körülmény, hogy az anyagi előnyt meg is szerezték, nem teremti meg az alapját a kifosztás megállapításának is, mivel az a nyereségvágyból elkövetésnek a keretében már értékelésre került. A kifosztás megállapítására akkor kerülhetett volna sor, ha a vádlottak nem anyagi előny megszerzése végett mentek volna be a sértett lakásába, és az ölési cselekmény után alakult volna ki bennük az értékek elvitelének szándéka.⁷⁶

A jogos védelem szükséges mértékének a *tüллépéseként értékelhető*, ha a vádlott a testi épségét közvetlenül fenyegető jogtalan támadást élet elleni cselekménnyel háritja el.⁷⁷

Kifejezetten is megjegyzendő, hogy a nyereségvágyból elkövetett emberölés nem *delictum compositum*, vagyis nem a rablás és az emberölés összetett törvényi egysége. A rablás fogalmi eleme ugyanis az idegen dolog elvétele, a nyereségvágy azonban ennél lényegesen tágabb kört ölel fel. Ezért, *aki az ölési cselekmény végrehajtásában nem vesz részt, csak felbujtója vagy bűnsegéde lehet* a nyereségvágyból elkövetett emberölésnek. Tehát nem társtettese, hanem felbujtója a nyereségvágyból elkövetett emberölésnek, aki mint a gépkocsi utasa ráveszi a gépkocsivezetőt, hogy az úttesten haladó postást gázolja halálra, majd a táskájában levő pénzt kiveszi.⁷⁸ Bűnsegédje pedig az, aki – a sértettel szemben a tettes részéről alkalmazott egyre durvább erőszak láttán – jelenlétével, az ölés véghezvitelét biztonságosabbá tevő magatartásával, erősíti a tettes ölési szándékát, annak kialakítását, és azonnal részt vesz a sértett értékei felkutatásában.⁷⁹

Mindazonáltal a rablás csoportosan elkövettként való minősítését nem zárja ki az a körülmény, ha az előzetes megállapodástól eltérően a háromtagú csoport egyik tagja a sértettet megöli; ennek az elkövetőnek a cselekménye nyereségvágyból elkövetett emberölésnek, a csoport további két tagjának a cselekménye pedig csoportosan elkövetett rablásnak minősül.⁸⁰

⁷⁵ A Komárom-Esztergom Megyei Bíróság 6.B.415/2004/53. számú ítélete, melyet a Győri Ítéletábla a Bf.104/2006/12. számú ítéletével – a minősítés vonatkozásában – helybenhagyott.

⁷⁶ BH 2000/185.

⁷⁷ BH 2004/91.

⁷⁸ BH 2001/308. és BH 2003/2.

⁷⁹ BH 2006/73.

⁸⁰ BJD 9268.

3. Más aljas indok, illetőleg cél

3.1. Az aljas indokból, illetőleg célból elkövetett emberölés az *indítóok és a célzat erkölcsileg mélyen elítélendőségéből fakadó eseteket* foglalja magában, melynek megítélésénél azt kell vizsgálni, hogy a társadalom erkölcsi normáival összefüggésben az ölési szándék kialakulásában elsődlegesen milyen tényezők játszottak szerepet. Ezért ennek a minősített esetnek a megállapítása az elkövetést megelőző történések alapos elemzését, az elkövetőnek a sértetthez fűződő személyes viszonyát, valamint az indulat és az indítóok jellemző sajátosságainak az alapos feltárását teszi szükségessé annak szem előtt tartása mellett, hogy a törvény csupán a kiemelkedően súlyosan elítélendő motívumból és célzathoz fakadó elítéléseket vonja e minősített eset alá.

Az indítóok és a cél szerinti megkülönböztetésnek a *szándék fajtája szerinti különbségtétel szempontjából* van jelentősége; az indítóok (motívum) az a mozzanat, amely az elkövetőt a cselekvésre készíti, a cél pedig a cselekvés végső eredménye, illetőleg annak képzete, amit az elkövető elérni kíván és amelynek a megvalósítása érdekében cselekszik. Az előbbi tehát mindig a múltban gyökerezik; a célként megfogalmazott szándék azonban – éppen ellenkezőleg – egy jövőbeli esemény előidézésére, esetleg annak megakadályozására irányul. Amikor a sértett ellen intézett támadásra azért kerül sor, hogy ne legyen lehetősége a rendőrség értesítésére, végső soron az ún. forrónyomos üldözésre, vagyis a vádlottak *egy jövőbeli esemény* – nevezetesen a felelősségre vonásuk – *elkerülését* remélték, az aljas cél megállapítása jöhet csak számba. Erre – mint ahogyan azt a bíróság⁸¹ az alábbi tényállás alapján meg is tette – a támadás módjából is következtetés vonható: a rendőrség állományába tartozó, de szolgálati viszonyából felfüggesztett rendőr sértett a már járó motorú Volkswagen Passat típusú gépkocsijába ült és a vádlottak után indult. A vádlottak észlelték, hogy követik őket és azt is, hogy követőjük autója elől nincs esélyük a menekülésre. Eldöntötték, hogy megállnak, és pisztollyal ártalmatlanná teszik üldözőjüket; I. r. vádlott lehúzóva az út jobb oldalára, megállt. A sértett szintén fékezett és lassan elhaladt mellettük, majd járműve elejével pár fokos szöget bezárva, beállt a vádlottak által használt BMW bal eleje elé. Ezalatt I. r. vádlott csőre töltötte a pisztolyt és „lődd le” szavakkal átadta II. r. vádlottnak. II. r. vádlott kipattant az autóból és a sértett járművéhez sietett. A vezetőülés melletti ajtót balkézrel kirántotta és a sértettre lőtt, majd az ajtót nagyobbra nyitva, ismét a fejére célozva rálőtt. Az első lövés után – amely a karját érte – a sértett védekezésésképpen azonnal a jobb oldalára dőlt, így a második lövés nem a fejét, hanem a torkát érte. A második lövés után I. r. vádlott rákiáltott II. r. vádlottra, „hagyd, gyere, már nem mozog”. II. r. vádlott erre sietve visszaült a helyére, és I. r. vádlott az útpadkán közlekedve nagy sebességgel elhajtott a helyszínről.

A két fogalomnak az elkövetés konkrét viszonyai körében történő elhatárolása azért okoz nehézséget, mivel az elkövetési tevékenység folyamatában az *indítóok és a cél egymáshoz való kölcsönös viszonya megváltozhat*: az elérendő cél maga is a tevé-

⁸¹ A Tolna Megyei Bíróság B.162/2006/28. számú ítélete, melyet a Pécsi Ítéltábla a Bf.II.160/2007/13. számú ítéletével megváltoztatott (aljas indokról aljas célra).

kenység indítóokává válhat és az annak megvalósítására való törekvés lesz maga a bűncselekmény elkövetésére ösztönző erő. Az emberölési cselekményeknél ennek a két fogalomnak az egybeesése gyakori, mivel az ölésre irányuló akarat-elhatározás többnyire azonos érzelem hatására alakul ki. Lényegében ez jut kifejezésre a törvény szövegéből is, amely az indítóokot és a célt az „illetőleg” szócskával választja el egymástól. Ez egyszerismind azt is jelenti, ha az indítóok és a cél erkölcsileg aljasnak mondható, elegendő csupán az aljas indokra utalni. *Az aljas indokból elkövetés nem követeli meg mindenáron az egyenes szándékot*, ha viszont az elkövetőt *az aljas cél* vezeti, ez az alanyi oldalon olyan akaratlagos elemnek a fennállására utal, amely *kizárólag az egyenes ölési szándék* meglétét tételezi fel.

3.2. Azon kérdés eldöntéséhez (is), hogy a motívum vagy a célzat mely esetben tekinthető aljasnak, az ítélkezési gyakorlat a pszichológia eredményeit hívta segítségül. Abból indult ki, hogy más ember életének a kioltása egymagában is mindenkor a legvisszataszítóbb bűncselekménynek számított, ezért e minősített eset alá kizárólag azok az elkövetések vonhatók, amelyek erkölcsileg *kiemelkedően elítélendő* indítóokból fakadnak, illetőleg amelyeket ilyen cél vezérel. Az a tény, hogy az elkövető a sértettel szemben érzett haragból követi el a cselekményt, egymagában véve még nem alapozza meg ezt a minősítést; az élet elleni bűncselekményeket ugyanis rendszerint indulatból követik el, és az elkövető az őt ért valódi vagy vélt sérelem viszonzásaként, önkényes elégtételként hajtja végre a cselekményét, ezért mindenkor azt kell vizsgálni, hogy ennek az elégtételnek melyek az eredői.⁸²

A bosszúból való elkövetés ténye sem alapozza meg feltétlenül az aljas indokból elkövetést, hanem ennek megítélése szempontjából beható elemzést igényelnek az ezt kiváltó körülmények is. A bosszúvágy ugyanis az elkövetőben olyan körülményekkel kapcsolatban is kialakulhat, amelyeket a társadalmi közfelfogás nem tart mélységesen elítélendőnek, vagy épphogy menthetőnek tart. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az erős felindulásban elkövetett emberölésnél – amelynél az indulat méltányolható okból fakad – a bosszúérzet és a megtorlás vágya általában minden esetben felismerhető. Ezért az emberölésnek bosszúvágyból elkövetése esetén az aljas indokból (célból) elkövettként minősítés szempontjából azt a külső hatást kell vizsgálni és értékelni, amely a motívumot vagy a célzatot életre hívja,⁸³ és ennek mibenléte, jellege határozza meg, hogy a társadalom erkölcsi felfogásával összhangban, az elkövetőben az ölési cselekmény véghezvitele során keletkezett indulat a súlyosabb minősítés megállapítását eredményezheti-e. Az ítélkezési gyakorlat ilyennek tekinti, ha az elkövető azért öli meg a sértettet, mert az őt korábban a hatóságánál feljelentette; ha azért valósítja meg az ölési cselekményt, hogy az ennek révén megszerzett eszközzel más, súlyos bűncselekményt kövessen el,⁸⁴ ha a sógornőjére és két kiskorú gyermekére azért gyújtja rá a kunyhót, mert az megakadályozta, hogy ott nemi kapcsolatot létesítsen a nőismerősével,⁸⁵

⁸² BJD 1035.

⁸³ BJD 1034.

⁸⁴ BJD 7454.

⁸⁵ BH 1983/384.

ha az elkövető az élettársi kapcsolat megszűnése után bosszúból nemcsak az élettársát, hanem annak a kisgyermekét és a terhes testvérét is megöli,⁸⁶ ha a gyermek megölését az élettárs elleni bosszúállás motiválja.⁸⁷ Aljas célból elkövetett a vádlott cselekménye,⁸⁸ aki – annak célját (az elkövetés után megkísérelni szándékozott öngyilkosság esetére írt) búcsúlevelében nemcsak abban jelölte meg, hogy az anyagi nehézségektől szabaduljon, hanem azt kívánta, hogy a cselekmény miatt anyósát élete végéig tartó lelkiismeret-furdalás gyötörje, továbbá meg akarta akadályozni, hogy a két unokáját felnevelje – kivégezte két gyermekét az alábbiak szerint: a vádlott (az eltervezettek szerint) kiment az udvarra, a hintáról levágott egy 114 centiméter hosszú, fonott műanyag kötelet, a különálló alsóépületben lévő konyhából elővett 2 darab, egyenként 21-21 centiméter pengenhosszúságú, kifejezetten éles és hegyben végződő konyhakést, a hűtőszekrény tetején lévő fodrászeszközök közül pedig egy 14 centiméter pengenhosszúságú borotvát vett magához. Ezekkel az eszközökkel kb. 21 óra 45 perckor visszament abba a gyerekszobába, amelyben a 2. számú gyermeke aludt. Ide a szomszédos szobában működő televízió készülék fénye bevilágított. A magával vitt eszközök közül a borotvával a sértett mindkét csuklóját kis erővel, két-két alkalommal megvágta, majd a kések egyikével a mellkas bal oldalán két esetben, kis-közepes erővel megszurta a gyermeket, majd a zsineget a sértett nyakára téve, annak mindkét végét meghúzva a gyermeket fojtogatta. Ennek következtében a sértett meghalt. Miután vádlott észlelte 2. számú gyermeke halálát, átment a szomszédos nagyszobába, és az ott alvó 3. számú gyermekét felvette, átvitte a szomszédos gyermekszobába, ahol már a kivérzett 2. számú gyermek holtteste hevert az ágyban, majd a gyermeket halott testvére mellé fektette. A vádlott a borotvával egy-egy esetben kis erővel megvágta a 3. számú gyermeke mindkét csuklóját. A kések egyikével a mellkas elülső felszínén ötször szúrta meg a második sértett úgy, hogy ebből három felszínes szúrás volt, amely úgynevezett próbálkozási nyomnak tekinthető. A vádlott a sértettet a kés hegyével többször megszurkálta. Egy esetben a középvonaltól jobbra, egy esetben pedig attól balra szúrta meg az ágyon fekvő gyermeket, majd annak testén fordítva, a hát bal oldalán is szúrt, végül pedig a műanyag zsineget a sértett nyakára tekerve, annak mindkét végét addig húzta, amíg úgy vélte, hogy a sértett már nem él.

Az elkövetéskori tudattartalom megállapításához szorosan kapcsolódhat a cselekmény véghezvitelét megelőző *pszichikus folyamat feltárása, továbbá lényeges elem az elkövetőnek a sértetthez fűződő kapcsolata, rokon viszonya, érzelmi kötődése* is. Az elhatárolásokon túl ezeket a tényezőket is igen érzékeltesen szemléltető ítéleti indokolás⁸⁹ leszögezi: a vádlottnak az édesapja lelövését megelőző magatartását vizsgálva az volt megállapítható, hogy közte és apja között a viszony alapve-

⁸⁶ BH 1988/63.

⁸⁷ BH 1985/88. és BH 1999/291.

⁸⁸ A Pest Megyei Bíróság 8.B.1/2005/118. számú ítélete, melyet a Fővárosi Ítéltábla a 2.Bf.245/2007/10. számú ítéletével helybenhagyott.

⁸⁹ A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 6.B.895/2006/35. számú ítélete, melyet a Debreceni Ítéltábla a Bf.I.360/2007/72. számú ítéletével helybenhagyott.

tően kettősséget mutatott. A külső szemlélő, de lényegében a család barátai számára viszonylag nyugodt és kiegyensúlyozott ember volt a sértett, ugyanakkor a bizonyítási eljárás során egyértelműen kiderült, hogy az apa és a fia között a kapcsolatok feszültségekkel terhesek voltak. A vádlott tudatában volt annak, hogy megélhetését, esetleges konfliktusaiból történő kimenekülést az édesapja biztosítja. Ugyanakkor azzal is tisztában volt, hogy az apja szerette volna, ha tisztességes munkát vállal, részt vesz a családi életben oly módon, hogy az gazdagodjon. Ehelyett ő szórakozott, elköltötte a pénzt, és lényegében pontosan az apja szándéka és akarata ellenére élte a mindennapjait. Emiatt a sértett bizonyítottan többször fizikailag is bántalmazta, sőt megalázta a fiát. Ez a sértetti magatartás pedig haragos érzületet váltott ki apjával szemben. A vádlott a szülői szigort nem tudta a végtelenségig elviselni, benne az apja magatartása dühöt, ellenérzéseket váltott ki, amely lényegében következett az öntörvényű, megalomán beállítottságú, rosszul szabályozott mentális fókuszrendszerű, robbanékony vádlottban. A vádlott ezzel együtt azt is világosan látta, hogy megszozott életvitelének további folytatása, szórakozásainak anyagi fedezete változatlanul a sértettől függ. A vádlott azután sem törekedett életének rendezésére, hogy az édesapja a gépkocsi összetörése után soha nem tapasztalt határozottsággal helyezte kilátásba a támogatások megvonását, továbbá azt is, hogy teljes egészében leveszi róla a kezét. Ez az idő előrehaladtával egyre nagyobb indulatot váltott ki benne, és ehhez társult a vádbeli napon a pincében elszenvedett megalázás. Mindez együtt váltotta ki azt az elhatározást, hogy megszabadul édesapjától. Ez nyilvánvalóan erkölcsileg súlyosan elítélendő, ezért az aljas indokból elkövetés kritériumainak mindenben megfelel a vádlottban az apja megölését kiváltó motívum, indítók. Nem vitásan rögzítésre került a tényállásban az a meg nem cáfolt vádlotti állítás, hogy a pincében az apja részéről kifejezésre jutott, hogy végez vele. Ez nyilvánvalóan félelmet váltott ki a kiszolgáltatott helyzetbe került vádlottban. Felvetődött ezért, hogy olyan beszűkült tudatállapotba került, amely megalapozza az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapítását. Azonban a kiszabadulása után lehetősége lett volna a vádlottnak a helyszínről elmenekülni, ehelyett a sikeres szabadulása után megvárta, míg apja visszatér ígéretéhez híven, és bevárva, közben azt a látszatot keltve, hogy továbbra is kikötözött állapotban van, végrehajtotta a tervét, lelőtte apját. Ez pedig kizárja azt, hogy a vádlott a cselekményét tudatbeszűkült állapotban hajtotta végre. Így nem lehet szó a privilegizált emberölés megállapításáról. Lényegében a megyei bíróság megállapította azt is, hogy a vádlottat bizonyos mértékig anyagi okok is vezették az ölési cselekmény végrehajtása során. Természetesen az nem volt megállapítható, hogy a vádlottat az ölési cselekmény végrehajtásában közvetlenül az anyagi előny, a haszonszerzés vezette. Ezzel szemben mégis megállapítható volt a vádlott tekintetében az anyagi előnyszerzés, ugyanis akkor, amikor az édesapja a gépkocsi összetörése után ultimátumszerűen felszólította, hogy vagy helyreállíttatja, vagy másik autót vesz helyette, ellenkező esetben nem látja el a továbbiakban a megélhetéséhez szükséges anyagiakkal, pénzzel – ez veszni látszott, hisz nem dolgozott, jövedelme nem volt. A vádlottat önzés, az anyagiasság motiválta, mert a sértett visszautasította a jövőbeni támogatást, és ez által megghiúsította a vádlott anyagi reményeit. Ez pedig az aljas indokból elkövetett emberölés megállapítását megalapozza.

3.3. Ha az elkövető más *bűncselekmény megvalósítása*, avagy már véghezvitt más bűncselekmény *leplezése*,⁹⁰ nyomainak eltüntetése, vagy a felelősségre vonás elkerülése⁹¹ végett követi el az ölési cselekményt, a minősített emberölés megállapítása megalapozott lehet, kivéve azt az esetet, amikor az ilyen magatartás harmadik személy bűncselekményének a leplezését célozza.⁹² E minősítésnek a megállapítása szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a büntetőeljárás a terhelt felelősségének a mellőzésével, avagy korlátozottabb felelőssége megállapításával zárulhat.⁹³

Az ítélezési gyakorlat a féltékenységből és a *szerelemfélétségből* elkövetett emberölési cselekményeket akkor sem tekinti aljas indokból elkövetettnek, ha ezek az érzelmek, lelki emóciók olyan gyűlölet vagy bosszúvágy kialakulásához vezetnek, amely a féltékeny személyt a valódi vagy vélt riválissal, illetőleg a szeretett személlyel szembeni leszámolásra indítja.⁹⁴ A féltékenységből és az elhagyás miatt történt elkeseredettségből fakadó indulat hatása alatti elkövetés általában nem alapozza meg az ember-

⁹⁰ A Csongrád Megyei Bíróság – 2.Fk.1511/2006/92. számú ítéletében rögzített – álláspontja (melyet e vonatkozásban Fk.I.343/2007/7. számú ítéletében a Szegedi Ítéltábla is osztott) szerint az ítéleti tényállásból fakadóan a vádlott ölési szándéka nem a szintén elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmény véghezvitelének érdekében alkalmazott erőszakhoz társult (hiszen attól az már időben elkülönült), hanem a sértett megölésére. A vádlottat a már elkövetett erőszakos közönséges felfedezésének megghiúsítása motiválta, amely így megalapozza az aljas indokból, illetve célból történt elkövetés megállapítását. A bíróság véleménye szerint ennek kapcsán nem hagyható figyelmen kívül az, hogy a vádlott társaságában a 2. számú tanú és a sértett között kialakult szexuális tartalmú atmoszféra (az igazságügyi elmerorvos-szakértői vélemény szerint is) csak az erőszakos közönségeshez vezethette el a vádlottat, de az ölési szándék, illetőleg annak mikénti megvalósítása ettől elkülönült. Mindebből fakadóan a bíróság álláspontja szerint az ölési cselekménnyel a vádlott célja az általa már korábban, az ölési szándék kialakulását megelőzően elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmény leplezése volt, ezáltal pedig nincs akadálya annak, hogy ezeket a bíróság a vádlott terhére a Btk. 12.§. (1) bekezdése alapján halmazatban állapítsa meg, hiszen az ítélezési gyakorlat szerint ilyen esetekben a bűnhalmazat mellőzésére és e vonatkozásban az aljas indok megállapítására csak akkor kerülhet sor, amennyiben az emberölésnek legalább az egyik motívuma az erőszakos közönséges végrehajtása volt. A fentiekben kifejtettekből fakadóan a bíróság álláspontja szerint a vádlott elkövette az 1 rb., a Btk. 166.§. (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés c) és d) pontja szerint minősülő és büntetendő aljas indokból, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntetettét, valamint az 1 rb., a Btk. 197.§. (1) bekezdésébe ütköző, aszerint minősülő és büntetendő erőszakos közönséges büntetettét is.

⁹¹ Különösebb mérlegelést és jogászfi fikát nem igénylő módon mutatja be ezt az alábbi, bíróság által rögzített tényállás: (A vádlott – mivel nem akart ismét egyedül maradni – féltékenységből haragra gerjedt, a mellette bal oldalon fekvő sértett hasára ült terpeszülésben, majd két kézzel szemből a nyakát úgy fogta meg, hogy a két nagyujja a sértett gégején volt, és erősen nyomta 5-10 percen keresztül, egészen addig, amíg a kezével védekezni, ellenkezni próbáló sértett meghalt.) E cselekmény közben felébredt a szobában lévő másik ágyon alvó tanú is, aki rákiabált a vádlottra, hogy engedje el a sértettet. A vádlott ekkor felszólította a tanút, hogy aludjon tovább, majd a K.-né sérelmére elkövetett fojtogatás befejezése után kiment a konyhába. A konyhában egy pohár bort fogyasztott el, majd elhatározta, hogy a tanút is megöli, mert másoknak is elmondhatja a K.-néval történeteket, ezért pár perc múlva visszament a szobába, a közvetlenül az ajtó melletti ágyon fekvő tanúra fordult, a nyakát is megragadta, és két hüvelykujjával a gégejét 5-10 percen keresztül nyomva tartva, őt is megfojtotta (a Pest Megyei Bíróság 15.B.88/2007/12. számú és az ezt helybenhagyó Fővárosi Ítéltábla 1.Bf.277/2007/7. számú ítélete).

⁹² 15. IE. II/3.

⁹³ BH 2003/141.

⁹⁴ BJD 1036.

ölésnek aljas indokból elkövetés szerinti minősítését.⁹⁵ Ezekben az esetekben a cselekménynek aljas indokból elkövettként értékelése azért is ellentétes lenne a társadalom erkölcsi felfogásával, mivel a tapasztalatok szerint az ilyen esetekben a véghezvitel az elkövetők felzaklatott, felindult lelkiállapotában történik. Olyankor azonban, amikor a féltékenységhöz olyan egyéb motivációs körülmények is társulnak, amelyek erkölcsileg mélyen elvetendők: az aljas indokból elkövetés megállapításának van helye; így ha az elkövető úgy akar bosszút állni az általa szeretett személyen, hogy megöli annak gyermekét,⁹⁶ vagy az öléssel a családon akar bosszút állni (ez alá esik az ún. vérboszszerű is).

Az ítélezési gyakorlat egységes abban, hogy amennyiben *a nemi erkölcs elleni bűncselekmény véghezvitele érdekében* alkalmazott erőszakhoz ölési szándék is társul, vagy az ölési cselekmény elkövetésének egyik motívuma a nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmény végrehajtása: az aljas indokból elkövetett emberölés megállapításának van helye.⁹⁷ Ide sorolható az az eset is, amikor az elkövető az ölési cselekményt a nemi vágya – akár természetellenes – kielégítésének a fokozása érdekében hajítja végre.⁹⁸ Ezekben az esetekben az emberölésre irányuló szándék nemcsak egyenes, hanem eshetőleges is lehet.⁹⁹ Az emberölés – az erőszakos közöszülés büntette kíséreltetével bűnhalmazatban – aljas célból elkövettként minősül, ha az elkövető a nemi erkölcs ellen elkövetett bűncselekményt követően amiatt öli meg a sértettet, mert őt a rendőrségen való feljelentéssel fenyegeti.¹⁰⁰ Amennyiben az elkövető a sértett pénzének a megszerzése érdekében nyereségvágyból valósítja meg a tényállásszerű ölési cselekményt, de a véghezvitel közben támadt nemi vágyának kielégítése érdekében közöszül a sértettel: a nyereségvágyból elkövetett emberölés egyszersmind aljas indokból elkövettként nem minősíthető. Az ilyen esetben az előbbieket szerint minősített emberölést és az erőszakos közöszülés büntettét bűnhalmazatban kell megállapítani, mint-hogy az aljas indokból elkövetett emberölés csupán akkor állapítható meg, ha magának az ölési cselekménynek az egyik motívuma a közöszülés véghezvitele.¹⁰¹

3.4. Last but not least a garázda indítóokból elkövetés is megalapozhatja az aljas indokból elkövetés megállapítását, amelynek általában az a jellegzetessége, hogy az elkövető jelentéktelen ok miatt vagy teljesen indokolatlanul lép fel a sértettel szemben. A teljesen motiválatlan elkövetés azonban – amely főként az ittas állapotban elkövetett, illetőleg az affektív pszichopata tettesek ölési cselekményeire a jellemző – általában nem esik e fogalom alá. A látszólagosan motívum nélküli emberölést tehát nem lehet minden további vizsgálat nélkül a garázda indítóokból eredő indoknak tekinteni és az emberölést aljas indokból elkövettként minősíteni.

⁹⁵ BH 1985/455.

⁹⁶ BH 1978/461.

⁹⁷ BJD 2952., BJD 6319., BJD 8134., BH 1976/196. és BH 1998/316.

⁹⁸ BJD 4073. és 15. IE II/3.

⁹⁹ BH 1983/477.

¹⁰⁰ BH 2001/152.

¹⁰¹ BH 1978/111. és BH 1995/194.

IV. Zárszó helyett

A Mózesi időkben és az őskeresztény közösségekben elegendőnek bizonyult a Bibliából jól ismert „Ne ölj!” parancsolat, mivel akkoriban a vallás áthatotta az emberek mindennapjait, nyitottá téve őket a transzcendensre. Mára azonban ez az intellektus kiüresedett és sokak számára értelmét veszítette. Mindez annak a folyamatnak az egyik stádiuma, melyben a *lex imperfecta*, a szankció nélküli szabály okafogyottá és értelmetlenné válik – hiszen az erkölcs száműzetni látszik a jogból –, teret engedve így a „törvényes jogtalanság”¹⁰² előretörésének.

Míg „a vagyoni jogok a tulajdonjogból, illetve a kötelmi jogból származnak, a jogosultságok megsértését a Ptk. (s más törvények), bizonyos körben a szabálysértési jog is szankcionálja, és a büntetőjogi felelősség végső soron történő igénybevétele e körben szemmel látható”¹⁰³, addig az emberi élet mindig is ‘kiérdemelte’ azt a manapság túl sokszor a feledés homályába vesző rangot, melyet a büntetőjogi védelem elsődleges (!) jellege biztosít.

Az élet védelme – mely egészen a történelem horizontjáig kitágított kontextusba is helyezhető – vezérelte Szent István királyunkat az államalapítás időszakában, amikor azt gondolta, hogy békében és biztonságban csak úgy élhetünk, ha mi is elfogadjuk a környezetünkben élőket és ők is elfogadnak bennünket. Nem erővel, nem erőszakkal, hanem figyelemmel, türelemmel, megértéssel.

Hazánk uniós csatlakozása megteremtette a kontinens-méretű összefogás lehetőségét az emberi élet magán-, közigazgatási-, környezet- és büntetőjogi védelmének egységes és hathatós kidolgozására is. Ennek megvalósítása során sem feledhetjük az Európai Közösség állam- és kormányfők által, 2007. március 25. napján elfogadott Berlini Nyilatkozatban¹⁰⁴ újra kimondott és tudatosított eszméjét: az Európai Unióban közös eszményeinket valósítjuk meg: számunkra *az ember (élete) áll a középpontban*.

¹⁰² „gesetzliches Unrecht”; ld. GUSTAV RADBRUCH: Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog. In VARGA CSABA (szerk.): *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*. Budapest: Szent István Társulat, 2003, 234–235.

¹⁰³ BELOVICS–MOLNÁR–SINKU i. m. 598.

¹⁰⁴ A Nyilatkozatot az Európai Unió elődjét alapító Római Szerződés 50. évfordulóján fogadták el a tagországok állam- és kormányfői. A Nyilatkozat hitet tesz Európa értékei mellett, méltatja az elmúlt ötven évet és körvonalazza a legfontosabb feladatokat. Ha súlytalanná nem is teszi, de gyengíti a deklaráció nemzetközi, illetve „Európa”-jogi értékét, hogy végül nem a tagállamok, hanem az európai intézmények vezetői írták alá.